

1781 TARİHLİ AVARIZ DEFTERİNE GÖRE ARABSUN (GÜLŞEHİRİ) KAZASI*+

THE KAZA OF ARABSUN (GÜLŞEHİRİ) ACCORDING TO THE AVARIZ DEFTERİ (EXTRAORDINARY TAX RECORD BOOK) OF 1781

Hamit ŞAFAKCI**

*Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 30/09/2020 Düzeltme/Revised: 03/11/2020
Kabul/Accepted: 03/11/2020*

Araştırma Makalesi/Research Article

Atıf / Cite as: Şafakçı, H. (2020). 1781 Tarihli avarız defterine göre Arabsun (Gülşehri) Kazası. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 148-175

ÖZ

1530 yılında mezra olan Arabsun, 1582 yılında köy statüsü kazanmıştır. 1781 yılında ise kaza statüsü verilen Arabsun, Gülşehri ismini almıştır. Bu değişimin en önemli nedeni I. Abdülhamid'in sadrazamlarından olan ve aslen Arabsunlu olan Karavezir Seyyid Mehmed Paşa (1728-1781) idi. 1779-1781 yılları arasında sadrazamlık yapan Karavezir, Arabsun'a külliye olarak ifade edilebilecek eserler kazandırmıştır. Osmanlı döneminde bir yerleşim yerine şehir diyebilmenin göstergesi, orada caminin ve pazarın olmasıydı. Buradan hareketle külliye bulunan cami, mektep, medrese, kütüphane, çeşme, şadırvan ve hamam gibi yapılar köyden kazaya dönüşümün alt yapısını oluşturmuştur. Daha sonra buraya göç ettirilen nüfus sayesinde yeni mahalleler oluşmuştur. Yani burası şenlendirilmiştir. Bu çalışmada, 1781 yılında avarız ve nüzulhaneleri tespit için Gülşehri'nde yapılan sayım esas alınarak kazanın durumu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Hareket noktası olarak bu defter alınmış olmakla birlikte gerekli yerlerde diğer kaynaklara da müracaat edilmiştir. Avarız, Müslüman ve gayrimüslim ayrımı gözetilmeden tahrir defterine reaya olarak kaydedilen herkesten alınan bir vergiydi. Nitekim Arabsun/Gülşehri kazasında her iki grup üzerine de avarız yazılmıştır.

Tahrir yapılırken kaza merkezindeki mahallelerden başlanmış sonrasında köyler yazılmıştır. Köyler yazıldıktan sonra kazaya ilhak edilen yerleşim yerlerine değinilmiştir. Muharrir, mübaşir ve kadıdan oluşan ekibe tahriri yapılan yerin ileri gelenleri de eşlik etmiştir. Zira yerleşim yerlerinin hududunu ve gelirlerini en iyi bilenler onlardı. Aynı zamanda böyle bir ekip kurularak otokontrol da sağlanmıştır. Merkez, taşra ve yerleşim yerinin ileri gelenlerinden oluşan heyet, bu işlemin usulüne uygun, kanuna mutabık ve yöreye göre yapılmasını da temin etmiştir. Merkezden gelenler tahririn yapılışını, kadı kanunlarına uygun ve adil yapılmasını, köylüler de gelirlerin

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

+ Bu çalışma, *International Conference on Social Sciences-Cappadocia (ICOSS) 16-20 Nisan 2018* adlı sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, hamitsafakci@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1290-3392

ve hudutların doğru kaydedilmesini temsil etmişlerdir. Bu bakımdan tahririn yazımında görev alanlar rastgele seçilmemişlerdi. Bu kişiler geçmiş tecrübelerine dayanılarak bilinçli şekilde oluşturulmuşlardı.

Anahtar kelimeler: Avarız, Karavezir Seyyid Mehmed Paşa, Arabsun, Gülşehri, vakıf.

EXTENDED SUMMARY

Arabsun, a hamlet in 1530, gained the status of a village in 1582. Arabsun renamed as Gülşehri after gaining the status of a district in 1781. The most important cause of this change was Karavezir Seyyid Mehmed Pasha, who was originally from Arabsun and one of the grand viziers of Abdulhamid I. Karavezir, who was a Grand Vizier between 1779 and 1781, brought to Arabsun the artifacts and buildings which can be expressed as a complex (kulliye). The sign of being a city instead of a settlement during the Ottoman period was the existence of mosque and market in there. From this point of view, the structures such as mosque, school, madrasah, library, fountain, shadirvan and bathhouse, which were located in the complex, constituted an infrastructure for the transformation a village into district during the Ottoman period. Later, new neighborhoods were formed due to the population migrated here. That is to say, that place was enlivened. This study aimed to reveal the situation of Gülşehri district on the basis of its population census made in 1781 for the determination of avarız and nüzül (war chest/tax) households. This census data book was taken as a starting point for the study, and other sources were examined when necessary.

The recording of tahrir began in neighbourhoods at the centre of the kaza and then the villages were written. After the villages were written, the settlements annexed to the kaza were considered. The team consisting of muharrir (the recording official), mubashir (the supervisor) and the kadı was accompanied the notables of the place to be included in the tahrir defter. This was because these were the ones who knew the borders and incomes of the settlements best. At the same time, auto-control was ensured by forming such a team. The delegation, consisting of the centre, provinces, and the notables of the settlement also ensured that this procedure was duly carried out in accordance with the law and in conformity to the region. Those from the centre represented the recording of the tahrir, kadı its taking place justly and in accordance with the law, and the villagers the correct recording of incomes and borders. In this regard, those who took part in recording the tahrir were not chosen randomly. These people were chosen consciously based on past experience.

Since history is a science based on cause and effect relationship, the reason for Arabsun being a kaza is the waqfs built by Silahdar Mehmed Pasha. The effect is the emergence of a kaza named Gülşehri upon ensuring the necessary population movement and appointing a kadı. As can be seen from this, the prerequisite for a place to be a kaza is its having features of a city. The külliye in the centre of the kaza is the centre of the city. The formation of the kaza was ensured by the külliye built next to the village, the population transferred, and the new villages joined to it.

The defter examined showed that non-Muslims in Gülşehri lived in separate neighbourhoods. Individuals in the defter are recorded according to the neighbourhoods and villages. The names of Gülşehri neighbourhoods are related to places of worship, religious status, physical and administrative circumstances. Some of the villages joined to the kaza were also composed of several neighbourhoods. It is understood that in these places, in addition to the large population, the desire of non-Muslims to reside in separate neighbourhoods was also effective.

Those who were officials in military, religious and financial services, who were unable to work, and those in the derbend organisation (guardians of mountain passes) were exempt from the avarız (extraordinary tax), which was paid by those who belonged to the reaya (commoner) class. The avarız records of the relevant places were contained in defters located in Hazine-i Amire (the Imperial Treasury). When the taxes were collected, the records in these defters were taken as the basis. In this context, this defter is important. In this way, both the inventory of the kaza would be created and the infrastructure for the system to be applied in the future would be established. Furthermore, disputes to arise would be resolved by consulting this defter. The data on how the recording process was carried out by taking into account facts such as the long time interval between the 16th century tahrir defters and the defter examined and the changing circumstances also attracts attention.

According to the avarız defter under examination, central neighbourhoods of Gülşehri included 15 households. The reaya in the villages of the kaza had a share of 28 households one rub' (one-fourth) and one sumun (one-eighth). Again, as the sum for 28 households in the village of Senasun, 297.5 kurush 35 akches were paid. In the defter under examination, it was not stated how many real households constituted one avarız household. According to some data, it is understood that about eight real households constituted an avarız household in the kaza centre. There are many different figures for the villages. The reason for this must be that the villages belong to different kazas and the rates from those places are recorded exactly as they were. Avarız was a tax collected

from everybody recorded as reaya in the tahrir defters, irrespective of their religious creed. Hence, avarız was imposed on both Muslims and non-Muslims in the kaza of Arabsun/Gülşehri.

116 out of 577 individuals in the centre of Gülşehri belonged to the reaya class. 60 of the total number of individuals were derbendci, 319 members of an ashiret (tribe), 16 were amelmande (unable to work), and 20 sadat (descendants of the Prophet Muhammad). These data show the presence of a dense settlement at the kaza. It is also understood that a significant number of individuals made a living from derbendcilik and the waqf. The group that directly contributed to production at the kaza centre was non-Muslims.

In 1781, 1.060 individuals were recorded in the villages of the Gülşehri kaza. According to the data, there were 131 kuloglu (sons of military officials and soldiers), 134 janissaries, 320 reaya, 212 non-Muslims and 132 sadat. Other individuals formed the villages. It is noteworthy that there is a significant number of non-Muslims in the villages of the kaza with even their own neighbourhoods. In addition, it is understood that many who were employed by the military resided in the villages. In the villages, there were also officials who assisted the community in their religious practices, such as monks, imams, and hatips (preacher). In this context, Friday prayers were performed in mosques in the villages. In addition, the tekkenishin and zaviyedar records (records that document those who attended religious institutions such as tekkes and zaviyes) point to the presence of two zaviyes.

One of the most important results revealed in this study is the conditions under which a village transforms into a kaza. Because it is noteworthy that Arabsun, a small village, transformed into a kaza. Of course, the most important reason is Karavezir Mehmed Pasha, who is from Arabsun. More important was his being the grand vizier. The most important indicator of a city was the mosque and the marketplace. These were met by the waqfs established by Mehmed Pasha. The third factor is that the population reaching a certain level, which was fulfilled by the settling of ashirets. Subsequent issues such as the decision of the Divanihumayun (The Imperial Council), the appointment of a kadi, and the performing of tahrir can be considered as the final touches of the transition from village to kaza or the announcement of the known.

Keywords: Avarız, Karavezir Seyyid Mehmed Paşa, Arabsun, Gülşehri, waqf.

GİRİŞ

Nevşehir iline bağlı Gülşehir ilçesinin köyden kasabaya geçişi çalışmanın konusu olduğundan Arabsun adıyla anılan yerleşim yerinin dönüşümünde etkili olan sebepler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle arşiv malzemelerine müracaat edilmiştir. Özellikle 1781 yılına ait avarız defteri temel alınmıştır. Konuyu destekleyici diğer belgeler ile literatürde yer alan çalışmalara da müracaat edilmiştir.

Bahsedilen defter, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde (BOA) bulunan *Bâb-ı Defteri Mevkûfat Kalemî Defterleri (D.MKF.d)* arasında 30781 numara ile kayıtlı Niğde livası Arabsun/Gülşehri kazası köylerinin avarız ve nüzulhanelerini gösteren tahrir defteridir. Fihristte 24 Safer 1223/21 Nisan 1808 olarak verilen defterin tarihi 5 Zilhicce 1195/22 Kasım 1781'dir. Zira 26 Receb 1195/18 Temmuz 1781 tarihinde Cami-i Cedid Mahallesi'nin yazımıyla başlanan defter, avarız hesapları ve kazaya ilhak edilen yerlerle bitirilmiştir. Bu sayıma yapılan atıflarda 1195/1781 tarihli tahrir ifadesi kullanılmıştır.¹ 49 sayfadan oluşan ve sonradan numaralandırılan defterin 1-3, 33-37 ile 44-46. sayfaları arası boştur.

Tahrir, Mevkufat Kalemî halifelerinden Ali ile Dergâh-ı Âlî gediklilerinden Mehmed tarafından yapılmıştır.² Arabsun kadısı Ahmed ise defteri, 29 Receb 1195/21 Temmuz 1781 tarihinde onaylamıştır.³ Dolayısıyla tahrir yapılmadan önce kazaya, kadı atanmıştır. Bu tahrir,

¹ 1787'de "... başmuhâsebede doksan beş târîhinde ... mübâşeretîyle vâki' tahrir defterinde..." denilmiştir. BOA, *Cevdet Evkâf (C.EV)* 625/31550.

² BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 4, 32; BOA, *C.EV* 625/31550. 2 Zilkade 1195/20 Ekim 1781 tarihinde Niğde sancağı Arabsun diğer adıyla Gülşehir kazasının alışılmış hudut, sınır ve avarızının tahriri için ferman gereği Mevkufat Kalemî halifelerinden Ali muharrir tayin edilmiş; mahkeme, ayan ve ahali tarafından gerekli işlemler yapılmıştır. BOA, *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d)* 701, s. 84-85.

³ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 31.

yerleşim yerinde meydana gelen idari değişikliğin tahrir yapılmasını gerekli kıldığını da ortaya koymaktadır.

Tanzimat Fermanı'nın ilanına (1839) kadar, olağanüstü hallerde özellikle savaş masraflarını karşılamak üzere, padişahın emriyle halkın devlete vermeye mecbur tutulduğu her türlü hizmet, eşya ve para şeklindeki yükümlülüğe avarız denilirdi.⁴ Vergi terimi olarak yerine ve vergisine göre, sayım birimi olan gerçek avarızhanesinin dört ile elli hanesi bir avarızhanesini oluşturuyordu. Donanma için kürekçi istendiğinde elli hane başına bir kürekçi çıkarılıyordu.⁵ Avarız ise dört beş gerçek hane bir avarızhanesi sayılırdı. Bunlar avarızhanelerine dağıtılan vergiyi kendi aralarında paylaşırlardı. Avarız nakit olarak alınırken nüzul ve sürsat ise aynî olarak tahsil edilirdi.⁶ 16. yüzyılın sonunda nüzul de avarız gibi nakdî bedele dönüştü.⁷ Bölgenin zenginliğine, halkın yerleşim durumuna, mülküne ve zamanın şartlarına göre avarızhane 3, 5, 10 veya 15 gerçek haneden oluşabilirdi.⁸ Bu vergi tahsillerini emreden fermanlar avarızhaneleri esas alırlardı. Nüzulhane tabiri de bazen kullanılırdı. En çok kullanılan tabir ise *mevkufat defteri mucibince* idi. Zira vergi hanelerinin adedi mevkufat dairelerinin icmal defterlerinde liva liva kayıtlıydı.⁹ Halil Sahillioğlu avarızı şu şekilde tarif eder:

“Osmanlı tahrir defterlerinde nüfus, avâriz hânesi ve hâne-i gayr ez-avâriz olarak ikiye ayrılırdı. Avâriz hâneleri vergilendirilebilir yahut fiilen vergilendirilmiş olan hâneleri gösterirdi. Diğeri ise derbendcilik, tuzculuk, madencilik, celeplik, şahincilik gibi belirli bir hizmetle yükümlü olanları; kadı, nâib, sipahi, muhassıl, müderris gibi resmî görevlileri; imam, hatip, müezzin, zâviyedar, şeyh, seyyid gibi din adamlarını; körlük, delilik, düşkünlük gibi bedenî sakatlıkları olan kimseleri içine almakta olup vergilerin tamamından veya bir kısmından muafiyeti ifade ederdi. Muafiyet sebebi olan hizmetlerin çoğu avâriz-ı dîvâniyye ve tekâlîfi örfiyyeden sayılan yükümlülüklerdendi.”¹⁰

Ticarette uğraşanlar dışında askerî sınıfa girenler avarız türü vergiden muafı. *Kâr u kisb üzere* olanlar durumlarına göre reaya gibi avarız vergisine katılmaktaydı.¹¹ Bahsi geçen vergiler, yıllık nakdî vergiler haline geldikleri gibi çok ağırlaştılar. 16. yüzyıl ortalarında ödenen miktar 17. yüzyılda yaklaşık on katı artmıştır. Bu vergilerden nüzul daha ağırdı ve avarızın iki misline yükselmiştir. Bu iki vergide enflasyonun artışına kıyasla daha hızlı bir artış olmuştur. 1622 yılında hane başına düşen avarız nispeti 325 akçe iken nüzul 600 akçeydi.¹²

1. Gülşehri'nin Oluşumu

Osmanlı döneminde bir yere şehir diyebilmek için bazı özellikler aranırdı. En az 400 vergi nüfusu bulunan, idari yönden sancak merkezi ise sancakbeyine, kaza merkezi statüsünde ise kadı ve subaşı ile ticaret ve sanat ehline sahip yerler, şehir sayılabilirdi. Osmanlı belgelerinde şehir, *cuma kılınır ve pazar durur yeri*.¹³ Buradan şehrin ticari faaliyetlerin yapıldığı alanla bir cami etrafında oluşan halkın ikamet ettiği yerlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bir yerleşimin kent ya da kasaba olarak tanımlanabilmesi için idari açıdan sancakbeyi ya da kadı

⁴ Ömer Lütfi Barkan, “Avâriz”, *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, C. II, Eskişehir 1997, s. 13.

⁵ Halil Sahillioğlu, “Avâriz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. IV, İstanbul 1991, s. 108.

⁶ H. Sahillioğlu, “Avâriz”, s. 109.

⁷ Bruce Mc Gowan, “Osmanlı Avarız-Nüzül Teşekkülü 1600-1830”, *VIII. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Ekim 1976*, C. II, Ankara 1981, s. 1327.

⁸ Ö. L. Barkan, “Avâriz”, s. 15.

⁹ B. Mc Gowan, “Osmanlı Avarız-Nüzül Teşekkülü 1600-1830”, s. 1329.

¹⁰ H. Sahillioğlu, “Avâriz”, s. 108.

¹¹ Mehmet Ali Ünal, “1646 (1056) Tarihli Harput Kazâsı Avâriz Defteri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XII, 1997, s. 9.

¹² B. Mc Gowan, “Osmanlı Avarız-Nüzül Teşekkülü 1600-1830”, s. 1328.

¹³ İlhan Şahin, “Şehir (Osmanlılar'da)”, *DİA*, 2010, XXXVIII, s. 446.

bulunmalıdır.¹⁴ Pazar etkinlikleri, ilgili vergilerin varlığıyla kanıtlanmalıdır. Çarşıya ilişkin bilgiler, nüfusun önemli bir kısmının geçimini tarım dışı uğraşlarla kazandığını göstermelidir.¹⁵

Kasaba ve köyler şehre dönüştürülürken vakıflar kurmak izlenen bir yoldu. Yapılan binalar veya külliyeler, görevliler ve bunların aileleriyle birlikte zamanla küçük bir yerleşim yeri oluşturmakta, böylece külliye etrafında tesis edilen veya gelişen mahalleler vasıtasıyla şehrin fiziksel yapısı şekillenmekte ve gelişimi sağlanmaktaydı.¹⁶ Osmanlı şehrinde mahalle, birbirini tanıyan, birbirinin kefil ve sosyal dayanışma içerisinde olan kişilerden oluşmuş topluluğun yaşadığı yerd. Bir başka ifadeyle aynı mescitte ibadet eden cemaatin aileleriyle birlikte yerleştikleri şehir kesimiydi.¹⁷

Arabsun ya da Roma dönemindeki adıyla *Zorapassos*, Kızılırmak Nehri'nin güney yakasında, kuzey-güney yolu üzerinde bir yerleşme yeri idi.¹⁸ Bu ismin ne zaman Arabsun'a dönüştüğü açık değildir. 1530 yılında kayıtlı olduğuna göre önceden eski adının bozuk bir şekliyle söylenmiş olabilir. Bahsedilen yılda mezra olarak kaydedilmesi, Arabsun'un zamanla önemini yitirdiğine ve ahalisini kaybettiğine açık bir delildir. Çünkü mezzalar harabesi ve suyu olan yerler olarak tanımlanmaktan başka bir köyün uydusu durumunda olup ahalisi bulunmayan metruk ve ekinlik sahalardır.¹⁹ Zaten tahrir esnasında ahalinin bulunması halinde o yerin köy statüsünde kaydedilmesi icap ederdi.²⁰ 1530 yılında, Niğde sancağı Ürgüp kazası Uçhisar nahiyesinde *Cemâ'at-i 'Arabüsün 'an cemâ'at-i m der mezra 'a-i 'Arabüsün nefer 34 hâne 28 hâsıl 2.426* olarak yazılmıştır.²¹ 1530 yılında yerleşim yerinin mezra olduğu anlaşılacakla birlikte burada yaşayan aşiret mensupları da vardı. 140 civarında kişinin yaşadığı bir mezra idi. 1582 tarihinde ise Arabsun, Uçhisar nahiyesine bağlı bir köydü. Bununla birlikte burası kısa bir süre önce Kayseri sancağına bağlı Yahyalı kazasından çıkarılarak Niğde'ye bağlanmıştır. Köyün yeni sakinlerinin caba ve bennak olarak yazılmaları, tahririn yapıldığı tarihlerde ekonomik olarak zayıf durumda olduklarını göstermektedir. Tahrir kayıtlarına göre Arabsun, klasik köy görünümünde olup, ahalisi tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktaydı.²² Ancak sonraki yıllarda burada yaşayanlara derbencilik hizmeti verilmiştir. Arabsun kasabası ahalisinin, Kırşehir kazasına altı saat uzaklıktaki Kızılırmak üzerindeki Kesikköprü'den Ürgüp havalisindeki Salusar Han'a kadar, yolcuları eşkiyadan korumak amacıyla derbenci kayıt olunduklarına dair hüküm 1 Nisan 1780 tarihinde ulaşmıştır.²³

18. yüzyılın ortalarına kadar köyde belirgin bir ekonomik ilerleme görülmediği gibi nüfusu da 50-60 hane civarında kalmıştır. Köydeki tek mimari yapı Aşçıbaşı Süleyman Ağa

¹⁴ 1787'de kazanın naibi Mevlâna Mehmed iken 23 Mart 1806 tarihinde ise Gülşehri naibi Hüseyin'di. BOA, C.EV 625/31550; BOA, *Cevdet Maarif (C.MF) 85/4250*.

¹⁵ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004, s. 12-13.

¹⁶ İ. Şahin, "Şehir (Osmanlılar'da)", s. 447.

¹⁷ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle"nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 4, 1984, s. 69.

¹⁸ Tufan Gündüz, "Köyden Kasabaya: Gülşehir'in Doğuşu", *Bozkırın Efendileri -Türkmenler Üzerine Makaleler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017, s. 151.

¹⁹ Osmanlılarda sürekli bir yerleşim yeri olmayan, ekinlik olarak kullanılan küçük toprak parçalarını niteleyen mali bir terim özelliği kazanmıştır. Tahrir kayıtları terkedilmiş köy yerleri olduğuna işaret eder. Kanunamelere göre bir yerin müstakil mezra olduğunun belirlenmesinde o yerin harabesi, suyu ve mezarlığının olması gibi şartları öne çıkarır. Bazı kayıtlarda değirmen bulunması da eklenir. İlhan Şahin, "Mezraa", *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 546.

²⁰ T. Gündüz, "Köyden Kasabaya: Gülşehir'in Doğuşu", s. 152.

²¹ *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) I*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu:32, Ankara 1996, s. 181. Gündüz'e göre, Ahili Cemaati'ne mensup bu grubun Arabsun mezzasının adıyla anılıyor olması tahrir esnasında orada bulunmaları ile alakalıdır. T. Gündüz, "Köyden Kasabaya: Gülşehir'in Doğuşu", s. 153.

²² T. Gündüz, "Köyden Kasabaya: Gülşehir'in Doğuşu", s. 153.

²³ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 38.

tarafından yaptırılan, halk tarafından Kaya Camii olarak bilinen ibadethaneydi. Karavezir Silahdar Mehmed Paşa köye bir cami, bir medrese, 15 ev, bir han, bir ekmekçi dükkânı, üç bakkal dükkânı, 21 demirci dükkânı, bir mahkeme binası, bir hamam ve altı çeşme yaptırmıştır. Bunların masraflarının karşılanması ve görevlilerin maaşlarının ödenmesi için yaklaşık 82.000 akçelik vakıf kurmuştur.²⁴ Niğde sancağı Nevşehir kazası yakınlarındaki *Arabsun* adlı köy, sadrazamın yaptırdığı vakıflar sayesinde ihya olduktan sonra kaza olmuştur. Arabsun ve kendisine bağlı köylerin şer'î işleri hükümet merkezi olan Arabsun'da görülecekti.²⁵ Nitekim *Tablo 2*'de verilen köyler, Arabsun'a bağlanmıştır.²⁶ Bu köylerin bütün işleri, yeni kaza olan Arabsun/Gülşehri'nde yapılacaktı. Vakıflar, köye dikkate değer bir ekonomik güç kazandırmıştır. Bu sayede köye yeni insanlar yerleşmeye başlamıştır. Kaza merkezinde yeni mahalleler kurulmuştur. Karavezir Silahdar Mehmed Paşa tarafından köyün adı değiştirilerek Gülşehri yapılmıştır.²⁷ 23 Ocak 1781 tarihinde Arabsun kaza olmuştur. Bu tarihte Divanihümayun'dan verilen hüküm Mevkufat Kalemî'ne kaydedilip vakıf tarafına ilmuhaberi 31 Ocak 1781 tarihinde verilmiştir.²⁸ Yerleşim yeri, nüfusun artmasına paralel olarak kadı tayin edilerek kaza olmuştur.

Akar-bakar tabiri sınır belirlemelerinde kullanılmaktaydı. Buradaki *akar*; yağmur ve kar suları ile daimî akarsuların akış yönü; *bakar* ise dağların veya sıradağların, sırtların bir meskûn yere bakış yönü veya bir yerden o dağ ve sıradağların kuşbakışı görünüş yönü anlamlarına gelmektedir.²⁹ Benzer durumun Gülşehri kazası merkezi ve köylerinin hududu için sınırlar belirlenirken uygulandığı anlaşılmaktadır. Göl, dere, ırmak ve çay gibi akarlar ile tepe, bel, geçit, ark, burun, çayır ve yayla gibi bakarlar dikkate alınmıştır. Bunların yanında yol, mezar, ağıl, taş, köprü, pınar, değirmen ocağı, saray ve hüyük de belirleyici olmuştur. Eski yerleşimi ifade eden harabe, viran ve ören yerlerinden de yararlanılmıştır. Çok belirgin özellik ifade ettiği anlaşılan söğütler ve kavaklarla da hudutlar belirlenmiştir. Bunların yanında sınır taşları da kullanılmıştır.

Arabsun olarak bilinen köy, Gülşehri kazası olarak şöhret bulmaya başlamıştır. Arabsun köyünün kazaya dönüşerek ismini Gülşehri olarak değiştirmesinin nedenleri vardır.³⁰ Öncelikle ismin Nevşehir'e nazire yapar durumu gözden kaçırılmamalıdır.³¹ Zira biri 18. yüzyılın ilk yarısında diğeri ikinci yarısında Nevşehir'e önemli hizmetler veren iki sadrazam, idari yapının nasıl değiştiğini gösteren iki örnek vermişlerdir. Köyün kazaya dönüşmesinin hiç şüphesiz birinci nedeni Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın varlığı ve sadrazam olarak görev yapmasıdır. İkinci nedeni ise sadrazamın köyünde yaptırdığı vakıflar sayesinde yerleşim yerini şehre dönüştürmesidir. Üçüncüsü ise siyasi ve fiziki ortamın hazırlanması sonrası insan unsurunu tamamlayan iskândır. Bunlara ek olarak kazaya kadı ataması yapılarak süreç tamamlanmıştır.

²⁴ T. Gündüz, "Köyden Kasabaya: Gülşehri'in Doğuşu", s. 153-154.

²⁵ BOA, *Cevdet Zabtiye (C.ZB) 77/3832*; BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 38.

²⁶ BOA, *C. DH 346/17261* lef 1.

²⁷ T. Gündüz, "Köyden Kasabaya: Gülşehri'in Doğuşu", s. 154.

²⁸ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 38; BOA, *C.ZB 77/3832*.

²⁹ Fahrettin Kırzioğlu, "Osmanlı Mülkî İdaresi'nde "Akar-Bakar"a Göre Sınırların Çizilmesi ve Devlet Sınırlarında "Korgan"lar, "Deliktaş"lar", *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 26, 1975, s. 115. Arabsun'un sınırları hakkında bkz. Ek 1.

³⁰ Gülşehri ismini kullanılan başka yerler de vardı. Gülşehri ismi Kırşehir için de kullanılmıştır. Nitekim Elvan Çelebi, ilim ve tasavvuf sahibi babası Aşık Paşa'nın şehre gelip yerleşmesiyle burasının adeta bir gül bahçesine döndüğüne ve Gülşehri adının verilmesinde bu özelliğin rol oynadığına işaret eder. İlhan Şahin, "Kırşehir", *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 481. Yine 28 Ocak 1678 tarihinde Silistre sancağı Hırsova nahiyesinde de Gülşehri isimli bir köy bulunmaktaydı. BOA, *AE.SMMD.IV. 5/471*.

³¹ Köyden şehre dönüşümün hangi şartlarda olduğu hakkında bkz. İlhan Şahin, "Nevşehir", *DİA*, C. 33, Ankara 2007, s. 65-66.

1.1. Silahdar Seyyid Mehmed Paşa

Gülşehri'nin köyden kazaya dönüşümü sağlayan en önemli şahsiyet hiç şüphesiz Arabsunlu Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'dır. Seyyid Mehmed, 1728 yılında doğmuş olmalıdır.³² Babası Seyyid Ali,³³ annesi Ayşe Hanım bin Uçhisarlı Hacı Mahmud Ağa'dır. Bu evlilikten Seyyid Mehmed Paşa, Seyyid Halil Paşa ve Seyyid Mustafa Paşa doğdu.³⁴

Dayısı Aşçıbaşı lakaplı surre emini Süleyman Ağa sayesinde, 1747'de getirildiği İstanbul'da, saray mutfağına alındı. Teberdaran-ı Hassa Ocağı'na kaydedildi. Burada mabeyinci Tırnakçı Mustafa Ağa'nın baltacılığını yaptı. Güzel yazı yazması ve yazı tekniklerini bilmesi sebebiyle Enderun Hazine Odası'na alınarak ikinci yazıcılık görevine getirildi. Kardeşi Mustafa Ağa'nın Abdülhamid'in kahvecibaşısı olması sebebiyle şehzadeye yakınlık kuran Seyyid Mehmed, onun bazı yazılarını kaleme aldı. I. Abdülhamid'in tahta çıkmasıyla Has Oda'ya nakledildi ve mabeyinci ağaları arasına katıldı. 3 Şubat 1774 tarihinde hazine kethüdası ve 6 Mart 1775'te silahdar oldu. Bu görevi nedeniyle kendisi Silahdar unvanıyla da anılmaya başlandı. Üst düzey devlet görevlilerinin seçiminde rol oynadı. 22 Ağustos 1779 tarihinde ise sadrazam oldu. 20 Şubat 1781 tarihinde vefat eden Karavezir,³⁵ 1,5 yıl 16 gün sadrazam olarak görev yapmıştır.³⁶ Silahdar Seyyid Mehmed Paşa yakalandığı kara hummanın (tifo) etkisiyle bir rivayete göre ise gözlerine perde inmesine yol açan hastalık sebebiyle ölmüştür. Yeni Valide Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra I. Abdülhamid'in türbesi bitişiğine³⁷ bir başka ifadeyle Hamidiye Türbesi yanında cadde tarafına defnedilmiştir. 18 Nisan 1799'da vefat eden kızı Şerife Ayşe Hanım da yakınına defnedilmiştir.³⁸

Mehmed Paşa hakkındaki tarifler, onun fiziki özelliklerine ve görevlerine göre yapılmıştır. Fiziki özelliklerine göre kısa boylu, siyah ve çirkin görünüşlü olarak tasvir

³² Mehmed Süreyya, doğum tarihi için 1140/1727-1728 yılını zikrederken Ahmed Câvid, Hicri 1148 yılını vermektedir. Daha sonra gelen araştırmacılar bu iki tarihten birini kabul etmişlerdir. Sarıcaoğlu 1148/1735-1736, Buz ve Tektaş 1735 ve Öztuna 1728 yıllarını önermişlerdir. Ancak Ahmed Cavid'in eserinde doğum tarihi olarak 1148 yılını vermesine rağmen 53 yaşında öldüğünü ifade etmesi doğum tarihinin 1728 olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C. IV, (Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 1071; Ahmed Câvid, "Hadikatü'l-Vüzerâ Zeyli: Verd-i Mutarrâ", *Hadikat'ül-Vüzerâ ve Zeyleri Osmanlı Sadrazamları*, (Haz. Mehmet Arslan), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013, s. 266; Fikret Sarıcaoğlu, "Karavezir Mehmed Paşa", *DİA*, C. XXIV, 2001, s. 477; Ayhan Buz, *Sokullu'dan Damat Ferit'e Osmanlı Sadrazamları*, Neden Kitap Yayınları, İstanbul 2007, s. 219; Nazım Tektaş, *Osmanlı'da İkinci Adam Saltanatı Sadrazamlar*, Çatı Kitapları, İstanbul 2009, s. 445; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar Türkiye (1074-1990)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 718). Uzunçarşılı ise Kırşehir vilayeti Arabsun kazasında 1735 yılında doğdu demiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/2, TTK Yayınları, Ankara 1983, s. 427. Ancak bahsedilen tarihte Arabsun'un kaza olmadığı bilinmektedir. Niğde sancağı Arabsun köyünden Ali Ağa'nın oğlu olup 1148 yılında doğan Silahdar Seyyid Mehmed Paşa, 53 yaşında sadarete iken vefat etmiştir. Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi -Târîh-i Enderûn*, C. II, (Haz. Mehmet Arslan), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 131-132. Hikmet Çiçek, *(Vekâyi'nüvis) Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi'nin II. Cildinin Metin ve Tahlili (1187-1197/1774-1783)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2018, s. 890-893. Hayatı hakkında ayrıca bkz. Fatih Abanoz, *Gülşehir'in Bir Değeri "Silahdar (Karavezir) Seyyid Mehmet Paşa" Hayatı ve Eserleri*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2013, s. 16-20; Burcu Çoğalmış, *Silahdar Seyyid Mehmet Paşa'nın Vakıfları*, Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Artvin 2017, s. 16-21.

³³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, s. 1071.

³⁴ Y. Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar Türkiye (1074-1990)*, s. 718.

³⁵ F. Sarıcaoğlu, "Karavezir Mehmed Paşa", s. 477; BOA, *Bâb-ı Asafî Ruus Kalemi Defterleri (A.RSK.d) 1601*, s. 14; H. Çiçek, *Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi*, s. 892.

³⁶ Ahmed Câvid, "Hadikatü'l-Vüzerâ Zeyli: Verd-i Mutarrâ", s. 267. Görev süresini 18 ay 17 gün olarak verenler de vardır. H. Çiçek, *Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi*, s. 892.

³⁷ F. Sarıcaoğlu, "Karavezir Mehmed Paşa", s. 477.

³⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, s. 1071.

edilmiştir. Ayrıca dindar, zeki, kavrayışlı ve çalışkan biri olduğu belirtilmiştir. Mizaha düşkünlüğü ve Nasreddin Hoca fıkralarını ezbere bilmesi ise onun başka bir yönünü göstermektedir. Ailenin seyyid zümresine mensup olması nedeniyle Seyyid lakabıyla anılırken esmer olmasından dolayı Kara Silahdar ve Karavezir denilmiştir. Ölümünden sonra sayımı yapılan mallarının arasında değerli eşyalar tespit edilmiştir. Bu eşyalardan onun gözlüklü, tütün kullanan, çokça kitap ve risaleye sahip ve borcu bulunan biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Akrobalarını kayırması nedeniyle tenkide uğramıştır.³⁹

1.2. Kazada Kurulan Vakıflar

Arabsun 50-60 haneden ibaret bir köy iken Sadrazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın yaptırdığı vakıflar sayesinde bir şehir özelliği kazanmıştır.⁴⁰ Arabsun kazası, aslında Ürgüp ile Nevşehir kazasına bağlı bir köy iken Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın burada inşa ettirdiği cami, medrese, kütüphane ve hamamı ile bir kasaba olmuştur. Civarındakilere kıyasla gelişmiş bir köy olması nedeniyle kaza yapılan Arabsun'a Kayseri, Kırşehir, Aksaray ve Niğde sancaklarından 19 köy avarızhaneleriyle bağlanmıştır. Kaza olan yerlerde tahrir yapılması gerektiğinden mübaşir ve muharrir tayin edilmiştir. Kazanın köyleriyle birlikte hududu ve avarızhanesi tespit edilerek deftere yazılmıştır. Burada yaşayanların olduğu gibi yazılması ve kimsenin görevlilerin işine karışmaması 7 Mayıs 1781 tarihli emirle hatırlatılmıştır.⁴¹

Mehmed Paşa'nın en önemli hayratı, Arabsun/Gülşehri'nde yaptırdığı külliye'dir. Arabsun/Gülşehri'nde bir cami, dersaneli medrese, dükkânlar ve köyün çeşitli yerlerinde sekiz çeşme yaptırmıştır. Aşçıbaşı Süleyman Ağa'nın vakfını kendi vakfına katarak onu desteklemiştir. Bu eserlerden cami, kütüphane olarak kullanılan medrese ile dört çeşme ayakta'dır. Mehmed Paşa, Gülşehri'ne derbend statüsü kazandırarak vergilerde indirim sağlamış ve bir kadı tayiniyle buranın kaza merkezi olmasına vesile olmuştur. Onun koyduğu isim uzun yıllar yaygınlaşmamış, 1948 yılından itibaren Gülşehir ismi resmi olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁴²

Vakıflar arasında yer alan demirci dükkânı ile han önemli yapılarıdır. Zira demirci dükkânı, sadece kasabanın değil tarım ile uğraşan bölge halkı için kara sabandan at koşumuna varıncaya kadar pek çok ihtiyacı karşılayabilir. Han ise daha çok Gülşehri'ne gelen yabancılar ve Gülşehri'nde birkaç gün kalma ihtimali olan çevre köy halkının ihtiyacına yöneliktir. Nitekim tahrir esnasında Gülşehri'nde seyyahlar vardı.⁴³

Mehmed Paşa sadrazamlığı esnasında kaza ahalisinin vergileri için Evkaf-ı Hümayun'dan yıllık 250 kuruş verilmesini ve Haremeyn Muhasebesi'ne kaydedilmesini sağlamıştır. Bu nedenle 250 kuruş, 25 Ocak 1781 tarihinde, kasaba halkının masraflarına tahsis edilmiştir.⁴⁴ Bu

³⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, 1071; H. Çiçek, *Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi*, s. 892; F. Sarıcaoğlu, "Karavezir Mehmed Paşa", s. 477; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 429.

⁴⁰ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 43; BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT) 1301/50667*; BOA, *C.EV 625/31550*.

⁴¹ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 31-32.

⁴² F. Sarıcaoğlu, "Karavezir Mehmed Paşa", s. 477-478. Sarıcaoğlu, altı çeşme yaptırdığını söylemiştir. Ancak belgeler ve diğer eserler kazada sekiz çeşme yaptırdığını ortaya koymaktadır. 24 Temmuz 1865 tarihinde kaza ahalisinden Alemdaroğlu Kâtip İsmail Efendi suyollarını bozup kendine ait bir çeşme yaptırmıştı. Vakfın suyolunu harap ettiğinden bütün ahali su sıkıntısı çekmişti. Civarlarında başka çeşme olmadığından insanlar, bu çeşmelere ihtiyaçlarının olduğunu ve yerlerini terk etmeyi düşündüklerini ifade etmişlerdi. BOA, *Meclis-i Vala Evrakı (MVL) 478/79*. Buradan çeşmenin kaza için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Paşanın vakıfları için bkz. B. Çoğalmış, *Silahdar Seyyid Mehmet Paşa'nın Vakıfları*, s. 22-30. Onun vakıflarına dair şu bilgiler de verilmektedir: Arabsun'da sekiz çeşme, kargir hamam, dükkân, medrese, dersane ve kütüphaneyi içine alan bir cami yaptı. Orasını köy iken kaza haline getirdi. Savaklar Mescidi minaresi ahşapken kargir olarak inşa etti. Orada su kuyusu ve iki taş ayak çeşme ve kahve ocağı yaptı. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, s. 1071; H. Çiçek, *Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi*, s. 893; Y. Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar Türkiye (1074-1990)*, s. 718.

⁴³ T. Gündüz, "Köyden Kasabaya: Gülşehir'in Doğuşu", s. 158; Tablo 3; Tablo 5a/b.

⁴⁴ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 40-41; BOA, *C. ZB 77/3832*.

para, nazırın arzıyla vakfa verilecek ve mütevellî tarafından da kazanın masraflarına harcanacaktı. 25 Ocak 1779 tarihinde verilen Aşçıbaşı Süleyman Ağa'nın yaptırdığı caminin mütevellîsi olanlar tarafından eda olunur emri terk edilmiştir.⁴⁵ Kütüphaneye konulmak üzere hayatta iken sadrazamın gönderdiği kitapların defteri ile vakıf mürtezikasının bir yıllık ücretleri de gönderilmiştir.⁴⁶

Gönderilen 7 Aralık 1781 tarihli hükümde; Seyyid Halil, *kâim-makâm mütevellîsi* olduğu Seyyid Mehmed Paşa Vakfı'nın *nefs-i Arabsun nâm-ı diğer Gülşehri* kasabasının avârız-ı dîvâniyye, tekâlif-i örfiyye ve şakkaları karşılığında muaf olan derbendci reaya dışındakiler ile on köyün hane-i avarız ve bedel-i nüzulhaneleri her sene *kâim-makâm-ı mütevellîleri*⁴⁷ tarafından Hazine-i Amire'ye teslim edilmeliydi. Gerek kasaba ve gerekse köylere umûr-ı şer'iyelerine hâriçten *vüzerâ ve mîrmîrân ve mirlivâ ve mütesellimîn ve a'yân ve vücûh-ı zâbitân sâir ehl-i örf tâifesi taraflarından vechen minel-vücûh dahl ve ta'arraz olunmamak üzere serbestiyeti hâvî bundan akdem emr-i şerîf-i 'âlîşânım i'tâ olunmuşiken* Nevşehir ve civardaki kazaların çeşitli bahanelerle buraya karıştıkları ifade edilmiştir. Kaza ahâlisinin işleri mahallinde mahkeme ve mütevellî kâimmakâmı tarafından görülürdü. Zira sultan ve vezirlerin vakıfları, serbestiyet şartına bağlıydı. Nevşehir'e bağlı Arabsun köyü, kaza yapılmıştır. 43 hane, bir rub ve bir sümün avarız ve nüzulhanelerinin yıllık 476 kuruş üç akçe ile Sinason köyünden 298 kuruş 35 akçe olmak üzere toplam 774 kuruş 38 akçe, her yıl *kâim-makâm-ı mütevellî* tarafından tahsil edilerek Hazine-i Amire'ye teslim edilmeliydi. Bu şartlara ehl-i örf taifesi karışmayacak ve kazanın serbestiyetine riayet edilecekti.⁴⁸

Arabsun'un kaza merkezi çeşitli mahallelerden oluşmuştur. Bunlardan biri 40 neferden oluşan Cami-i Cedid'di.⁴⁹ Mahallede 14 derbendci ile 25 din görevlisi ve seyyidler bulunuyordu. Dolayısıyla derbendci kaydedilen mahalle, din görevlilerinin oturduğu bir yerdi. Cami-i Cedid Vakfı'nın⁵⁰ idarecisi bir başka ifadeyle kâimmakâm mütevellîsi Mîr Ahmed de burada ikamet ediyordu. Günlük 30 akçe ile Süleyman Ağa, derbend ağasıydı.⁵¹ Ücretini mütevellî kâimmakâmından alacaktı. Derbendciler, nöbetleşe kasabanın tehlikeli mahallerini korurlardı. Zira kasaba Avşar ve Cerid Türkmenleri ile diğer eşkıyanın güzergâhıydı. Eskiden beri derbendci olan Cami-i Cedid ve Cami-i Atik mahalleleri sakinleri bu görev karşılığında vergilerden muaf tutulmuştur.⁵² Cami-i Cedid Vakfı'nın kâimmakâm mütevellîsi Mîr Ahmed, kazadaki önemli görevlilerden biriydi. Çünkü hem mukataayı hem de vakfı yönetmekteydi.

⁴⁵ BOA, D.MKF.d 30781, s. 41.

⁴⁶ BOA, D.MKF.d 30781, s. 42.

⁴⁷ Mütevellîsi padişah veya sadrazam olan bazı vakıfların idari işlerini fiilen yürütmekle görevli mütevellî yardımcısı anlamına gelmektedir. Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 373.

⁴⁸ BOA, D.MKF.d 30781, s. 42.

⁴⁹ BOA, C.EV 449/22733 lef 5.

⁵⁰ 1907 yılında halk arasında Kurşunlu Camii olarak bilinen Cami-i Cedid'in çarşı yakınlarında olduğu ifade edilmiştir. Gülşehri'ndeki bir diğer cami, Kaya Camii ya da Aşçıbaşı Süleyman Ağa Camii'dir. Ahmed oğlu Aşçıbaşı Süleyman Ağa tarafından 1734 yılında yaptırılmıştır. Bugün caminin güney tarafında Karavezir Mehmed Paşa Hamamı yer almaktadır. Nevzat Topal, "Niğde Sancağı Merkez Kasabası Âsâr-ı 'Atika Defterine Göre Nevşehir ve Arapsun (Gülşehir)", *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri 16-19 Kasım 2011*, C. VI, (Editör: Adem Öger), Ankara 2012, s. 7.

⁵¹ Önceleri derbendcibaşı, derbend bölükbaşı olarak geçen terim, 18. yüzyılın başlarından itibaren derbend ağası ya da derbend başbuğu şeklinde ifade edilmiştir. Derbend hizmetine tayin edilenleri derbend mahalline sevk etmek, hudutları içindeki asayiş ve emniyeti muhafaza etmek için derbendci ağası tayin ediliyordu. Ağalığa tayin edilmek için bölge ahâlisinin itimadını kazanmak ve sorumlu idare tarafından tavsiye edilmek gerekirdi. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı*, Eren Yayınları, İstanbul 1990, s. 78. Cami-i Atik Mahallesi'nde kayıtlı olan Mehmed bin Halil'in günlük 20 akçe ücret aldığı görülmektedir. Görevi tam anlaşılamayan bu kişinin derbend ağasının bir altındaki görevli olduğu tahmin edildiğinden toplam veriler içerisinde derbendciler içerisinde kaydedilmiş olmalıdır.

⁵² BOA, D.MKF.d 30781, s. 4.

Ayrıca derbend ağasının ücretini de ödüyordu. Dolayısıyla kazanın dinî ve ekonomik yapısında etkili bir kişiydi.

Bir diğer mahalle Cami-i Atik'ti. Cami-i Cedid'in mimarı olan Bekir bin Halil ile derbend ağası Süleyman bin Mustafa burada oturmaktaydı. 46 derbendcinin bulunduğu mahalleye 24 aşiret mensubu yerleşmişti.⁵³ Vakıf görevlileriyle birlikte 59 nefer mevcuttu.⁵⁴ Mahkeme Mahallesi'nde 140 nefer kaydedilmiştir. Bunlar arasında 115 aşiret mensubu vardı.⁵⁵ Bunların hangi mukataaya ya da vakfa kayıtlı olduğu belirtilmiştir. *Neşehir'in defterlü re'âyâsından olmayup sonradan içlerine dâhil ideriz deyü haber virirler* ifadesi ise tahrir esnasında ahalinin bilgisinin alındığının kanıtıdır. Hacılar Deresi Mahallesi, 141 neferden oluşmaktaydı. Aşiretlerden 120 nefer mahallede ikamet etmekteydi.⁵⁶ Akyol Mahallesi'nde 65'i aşiretlerden olmak üzere 90 nefer kaydedilmiştir.⁵⁷

Tablo 1: Kaza merkezindeki mahallelere yerleştirilen aşiretler

Aşiretin/Cemaatin Adı	Mahallelerin Adı ve Aşiretlerden Yerleştirilenlerin Sayıları						Nefer Toplamı
	Cami-i Cedid	Cami-i Atik	Mahkeme	Hacılar Deresi	Akyol	Zimmiyan	
Ağcakoyunlu			2				2
Arablu					6		6
Avcı				12			12
Barak					26		26
Baran					2		2
Beygördü					2		2
Boynuinceli				43			43
Boynuyoğunlu			11				11
Büyük Salari			10				10
Cayan			1	3	2		6
Çağrganlu					1		1
Deliler			3				3
Devme				2			2
Esterlü					6		6
Hama, Humus, Şam		2	22	26			50
Herikli				4			4
Kandeli					2		2
Karacakürd			1				1
Karkın				14			14
Kızılkoyunlu					2		2
Kurutlu			4	4			8
Küçük Salari			11	6	3		20

⁵³ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 5; BOA, *C.EV 449/22733* lef 9.

⁵⁴ BOA, *C.EV 449/22733* lef 5.

⁵⁵ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 7. Aşiretler haricinde 26 nefer kaydedilmiştir. BOA, *C.EV 449/22733* lef 9.

⁵⁶ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 8-9; BOA, *C.EV 449/22733* lef 6. Aşiretler dışında 20 nefer mevcuttu. Mahallede bir ibadethane vardı. Hacılar Deresi Mahallesi'ndeki Kürkçü İsmail'in minber koydurduğu camide hatip olmadığından 7 Mart 1834 tarihinde Mehmed atanmıştır. VGMA, *Hurufat Defterleri (HD) 550*: 205.

⁵⁷ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 10-11; BOA, *C.EV 449/22733* lef 7. Aşiretler dışında mahallede 25 nefer yazılmıştır. BOA, *C.EV 449/22733* lef 5.

Musacalı	12		1	1	14		
Sadıklı		9			9		
Sarı Hızır			5		5		
Seçen		29			29		
Şarklu Aşireti		4			4		
Şam Bayadı		1		1	2		
Toğanlı				8	8		
Tohak				3	3		
Tohtemirlü		2			2		
Zile Hassı'ndan		5			5		
Mahalleye Yerleşen Toplam	0	14	115	120	65	0	314

Tablo 1’de zikredilen aşiretlerden bazılarının hangi birime bağlı olduğu da belirtilmiştir. Cayan Bozulus Mukataası’na; Boynuincelü, Karacakürd, Küçük Salari, Kurutlu, Deliler ve Zile Hassı Boynuincelü Mukataası’na; Musacalı Musacalı Mukataası’na; Şarklu Şarklu Mukataası’na; Boynuyoğunlu ise Haremeyn’e bağlıdır. Bunların dışındakiler ise perakendedir.

Tabloya göre Arabsun’a 314 nefer yerleştirilmiştir. Aileleriyle birlikte düşünüldüğünde rakamın 1.000 civarında olduğu söylenebilir. Hacılar Deresi, Mahkeme ve Akyol mahallelerine aşiret mensuplarının yerleştirilmesi fazladır. İskânın yeni kurulan mahallelere yapılması bilinçli bir yerleştirmenin olduğu işaret etmektedir. İki mahallede ise aşiret mensubu mevcut değildir. En fazla yerleştirilenler Hama, Humus ve Şam Türkmenleridir. Ayrıca Tohtemirli ile Barak aşiretleri de aynı bölgeden gelmiştir. İkinci grubu ise Boynuincelü Mukataası’na bağlı aşiretler oluşturmaktadır.

Zimmiyan Mahallesi, 16’sı yaşlı ve kalanı reaya yazılan 92 neferden oluşmuştur. Mahallenin öşrü vakfa verilmiştir. 100 dönüm bağdan 1.000 akçe, 40 dönüm bostandan 600 akçe, 40 kile buğdaydan 6.373 akçe, 60 kile arpandan 7.200 akçe, 60 kile çavdardan 7.200 akçe, 14 kile burçaktan 1.680 akçe, 6 kile ızgından⁵⁸ 2.400 akçe, resm-i arusane ve gayriden 600 akçe olmak üzere toplam 27.053 akçe gelir yazılmıştır. Bu meblağın karşılığı 225 kuruş 53 akçeydi.⁵⁹ Bu bilgiler bölgedeki gelir kaynaklarını da göstermektedir. Bunun yanında bir dönüm bağdan 10 akçe, bir dönüm bostandan 15 akçe alındığı anlaşılmaktadır. Bir kile buğday yaklaşık 159,3 akçe, bir kile arpa 120 akçe, bir kile çavdar 120 akçe, bir kile burçak 120 akçe, bir kile ızgın ise 400 akçe tahrir kıymetine sahipti. Bu mahallenin toplam üretimi de öşür miktarı temel alınarak bulunabilir. Ayrıca tahrirde bir kuruş, 120 akçe olarak hesaplanmıştır.

1.3. Kazada Yapılan İskân

Mahalleler oluşturularak kaza merkezi ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca çevre köyler kazaya bağlanarak çevreyle iktisadi bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Köylülerin adli meseleler başta olmak üzere her türlü ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir merkez oluşturulmuştur. İdari bakımdan

⁵⁸ Iızgın bitkisinin boyu 20-60 cm, çiçekleri açık sarıdır. Susuzluğa dayanıklı olduğu için kıraca ekilir. Nohut ve mercimek gibi elle yolunur, düvenle sürülüp savrulduktan sonra kavuzla karışık dane olarak depolanır, kışın bezirhaneye götürülür. Anadolu’da ızgın beziri kandil yağı olarak bezir çırası denilen topraktan yapılmış kandillerde kullanılmıştır. Kapadokya bölgesindeki birçok mağarada rastlanan, bu çıraların yerleştirilmesi için yapılmış küçük oyuk ya da çıkıntılar ve isli tavanlar bezir yağı aydınlatmasının delilleridir. Fusun Ertuğ, “Anadolu’nun Önemli Yağ Bitkilerinden Ketten/Linum ve Iızgın/Eruca”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, S. 1, 1998, s. 116-117.

⁵⁹ BOA, D.MKF.d 30781, s. 12. Zimmi neferler hakkında bkz. BOA, C.EV 449/22733 lef 8.

kaza statüsünün verilmesiyle, çevre köylerin sadece idari bakımdan değil ayrıca iktisadi bakımdan da yeni kasabayı besleyen bir konuma gelmeleri sağlanmıştır.⁶⁰

Vakıflar kurulduktan sonra yerleşim yerine yakın yerlerden halk iskân edilir, burayı cazip hale getirmek için bazı vergilerden muafiyet verilebilirdi. Buna ek olarak çevre köylerden bir kısmı yeni oluşturulan kazaya bağlanabilirdi. 29 Ekim 1782’de vakfın kâimmakâm-ı mütevellisi Halil’in talebi üzerine vakfın reayasından bazı kişiler yakın yerlere gittiğinden geri getirilmesi istenmiştir. Gittikleri yerde 10 yıl geçmemiş ve üzerlerinde bir tahrir yapılmamışsa zabıt ve kadılar vasıtasıyla yerlerine döndürülmesi emredilmiştir.⁶¹ Nitekim Silahdar Mehmed Paşa’nın Niğde sancağı *Arabsun nâm-ı diğer Gülşehri*’nde bulunan vakfına bağlı aşiretlerden 53 nefer reayanın Kayseri sancağındaki Piri oğlu Hacı Ali oğlunun aşiretine katıldıkları ve bu durumun vakfa zarar verdiği ifade edilmiştir.⁶²

Kazada iskân edilen aşiretler yıllardır bu bölgede yaşıyordu.⁶³ Nitekim Seçen Aşireti 100 yıldan fazla zamandır Niğde, Aksaray ve Kırşehir sancaklarında oturmuşlardı. 2 Nisan 1806 tarihinde, Rışvan Aşireti reyalari, Arabsun’daki 29 nefer Seçen Aşireti mensubuna “sizler bizim aşiretimizdensiniz” demişlerdi. Kayıtlar incelenince, 9 Haziran 1790 tarihinde, Seçen Aşireti’nin vakfa raiyyet kaydolunduğu ve Türkmenlikten çıkarılarak avarızhaneye kaydedildiği anlaşılmıştır. Yine yılda dörder kuruş mirilerini müteveli toplayarak malikâne tarafına verecekti.⁶⁴

Küçük Salari Aşireti’nin⁶⁵ 11 üyesi 1781’deki tahrire kaydedilerek Mahkeme Mahallesi’nde iskân olunmuştur. Boynuinceli Mukataası reyalari, mirileri olan 290 kuruşu ödeme konusunda, Nevşehir’deki Damat İbrahim Paşa Vakfı’na bağlı oldukları iddialarıyla Küçük Salari Aşireti mensubu bu kişilere eziyet etmiştir. Ancak 9 Nisan 1792 tarihindeki bu anlaşmazlık, yapılan tahrire bakılarak çözülmüştür. Zira bunlar, Mahkeme Mahallesi’ne iskân edilen aşiret mensuplarıydı.⁶⁶

Sarılar Cemaati, Silahdar Seyyid Mehmed Paşa’nın yaptırdığı cami ve medrese vakfına bağlanmıştır. Yıllık her eşik/hane 100’er para vermek üzere Arabsun kazasına iskân olunmuşlardı. İskan edilen 80 nefer raiyyetin 100’er paradan fazla vermemeleri konusunda ellerinde emir vardı. Kazaya 60 nefer ile raiyyet yazılan Barak, Boynuyoğunlu, Boynuinceli ve diğer aşiretlere kaza masrafı ve diğer masraflar için *bizim gibi aşiretsiniz* diyerek beşte bir hisse yazılınca bunun kaldırılması talep edilmiştir. Sarılar Cemaati, Kalecik ile Kal’a-i Şemseddin/Karafakih adlı köylere yerleşmiştir. Daha sonra mukataa haline getirilen vakıf gelirleri giderine yetmemiştir. Aşiretler eşik akçesini vakfa vermek şartıyla raiyyet kaydedilmişlerdi. Arabsun ve tevabi mukataası 2.802 kuruş⁶⁷ mal ile vâkıfın kızı Şerife

⁶⁰ T. Gündüz, “Köyden Kasabaya: Gülşehir’in Doğuşu”, s. 155.

⁶¹ BOA, C.EV 404/20474.

⁶² BOA, C. DH 349/17423.

⁶³ 16. yüzyıldan itibaren ve özellikle 18. yüzyılda Nevşehir ve civarına birçok oymak yerleşmişti. Nitekim Nevşehir ve çevresinde daha sonra Gülşehir’e de yerleştirilen Çayan, Kızılkoyunlu, Musahacılı ve Tohtimurlu aşiretlerine mensup kişiler vardı. Yine Salarlu-ı Kebir, Salarlu-ı Kuçek, Bekdik, Heriklü, Karacakürd, Deliler ve Kurutlu gibi aşiret üyeleri Nevşehir’e yerleşmiş ve burada aynı isimle birer mahalle kurmuşlardı. Zeynep Korkmaz, *Nevşehir ve Yöresi Ağzıları Ses Bilgisi (Phonétique)*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1977, s. 11-24.

⁶⁴ BOA, C.MF 85/4250.

⁶⁵ Aşiretin adı Küçük Salari olarak yazılmıştır. BOA, C.EV 625/31550.

⁶⁶ BOA, C.EV 625/31550.

⁶⁷ Kazadaki mukataa, Silahdar Mehmed Paşa’nın kızı Fatma Hanım uhdesine malikâne kaydedilmiştir. Kazada Sadıklı vs. aşiretler vardı. 2.052 kuruş 47 akçe geliri olan mukataaya 1806 yılında yapılan 750 kuruş zam ile geliri 2.802 kuruş 47 akçe olmuştur. BOA, C. MF 85/4250. Silahdar Mehmed Paşa Vakfı’na bağlı mukataaların vakfiyetten çıkarılması 20 Eylül 1789 tarihinde istenmiştir. 9 Eylül 1790 tarihinde ise mukataa haslara dâhil edilmiştir. Vakfın geliri hazineye geçince tamir masrafları da hazineden karşılanacaktı. BOA, HAT 268/15657; BOA, HAT 272/15957; BOA, *Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD)* 110/26 lef 3. Ancak 10 Haziran 1831 tarihinde vakfın

Fatma'nın malikâne olarak uhdesindeydi. Mukataa reayası yılda bir defa *mâl-ı kadîm ve rûsûm-ı ra'yyetlerini* voyvodalarına ödedikten sonra bir şey istenmeyecekti. Bir kazaya bağlı yerlere kayıtlı avarız ve nüzul; emlak, arazi, hâl ve ödeme güçlerine göre mahallinde mahkemenin ve kişilerin bilgisiyle düzenlenen tevzi defteri gereği hisselerine düşeni ödedikten sonra daha fazla vergi istenmemesi, 7 Ocak 1837 tarihinde, hatırlatılmıştır.⁶⁸

Evkaf-ı Hümayun gelirinden yıllık 250 kuruş, Arabsun kazası ahalisinin masrafları için ayrılmıştır. Kasaba ahalisi derbendci olduğundan vergiden muaftı. Bu yüzden kasaba ahalisinin vilayet masraflarına tahsis edilerek Haremeyn Muhasebesi ile Mevkufat kalemlerine kaydedilmiştir. 8 Şubat 1781 tarihinde, bu emrin sicile kaydedilip buna göre hareket edilmesi kadıya emredilmiştir.⁶⁹ Kaza oluşturulduktan hemen sonra kazaya kadı ataması yapıldığı da anlaşılmaktadır.

Kazaya iskân edilen cemaatlerin farklı mukataalara bağlı olmaları ve çevrelerindeki görevlilerin fazla vergi almaya çalışmaları gibi nedenlerle gönderilen hükümde; bunların çeşitli bahanelerle başka yerlere iskân edilmeleri talebinin kabul edilmemesi, eşik akçesi adıyla 100 ya da 60 para vakfa vermeleri gibi konulardan bahsedilmiştir. Vakfın kâimmakâm mütevellisi olan Seyyid Halil Ağa, defterde kayıtlı cemaatlerin her birinin başka mukataa içinde olduğunu ifade etmiştir. Bunların verdiği vergiler, gelir kayıt olunduğu mahalle, vakıf mütevellisi tarafından teslim edilecekti.⁷⁰ Kazada bulunan aşiret mensupları yılda bir kere üzerlerine her ne yazılmışsa vakfa ödeyip eda tezkeresi alırlardı.⁷¹ Nitekim ahali huzurunda *kadın*ın denetiminde düzenlenen tevzi defteri gereği elinde eda tezkiresi olanlardan avarız talep edilmeyip, olmayanlardan kadı denetimi ile alınması 16 Haziran 1792 tarihinde emredilmiştir.⁷²

2. 1781 Yılında Kazanın Durumu

2.1. Nüfus ve Mahalleler

Kaza merkezindeki mahallelerden ikisi eski ve yeni camilerin etrafında oluşmuştur. Bir mahalle mahkeme binasını çevrelediği için Mahkeme adıyla anılmıştır. Hacılar Deresi ve Akyol mahalleleri ise fiziksel özellikleriyle alakalıdır.⁷³ Arabsun/Gülşehri kazası merkezinde yer alan mahallelere ait nefer sayıları *Tablo 3*'te verilmiştir. Bu verilere göre mahallelerin nüfusları tahmini olarak; Cami-i Cedid 123, Cami-i Atik 219, Mahkeme 420, Hacılar Deresi 423, Akyol 270, Zimmiyan 276 olmak üzere 1.731'dir.⁷⁴

---

mütevellisi ve aynı zamanda mukataanın nazırı Fatma Hanım uhdesinde olmak üzere mültezime verilmiştir. BOA, *HAT* 538/26492. Mukataa gelirleri arasından çıkarılsa da vakıf yöneticilerinin hala mukataa üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

⁶⁸ BOA, *C. MF* 13/637.

⁶⁹ F. Abanoz, *Silahdar (Karavezir) Seyyid Mehmet Paşa*, s. 126-127.

⁷⁰ BOA, *D.MKF.d* 30781, s. 43. Kazaya yerleştirilen aşiretler, *mâl-ı mîrî*lerini ödedikten sonra vakfa 100'er para eşik akçesi vermişlerdi. Kazada bulunan zimmiler ise 60'ar para eşik akçesi verirlerdi. BOA, *C.EV* 449/22733 lef 1, 2, 4.

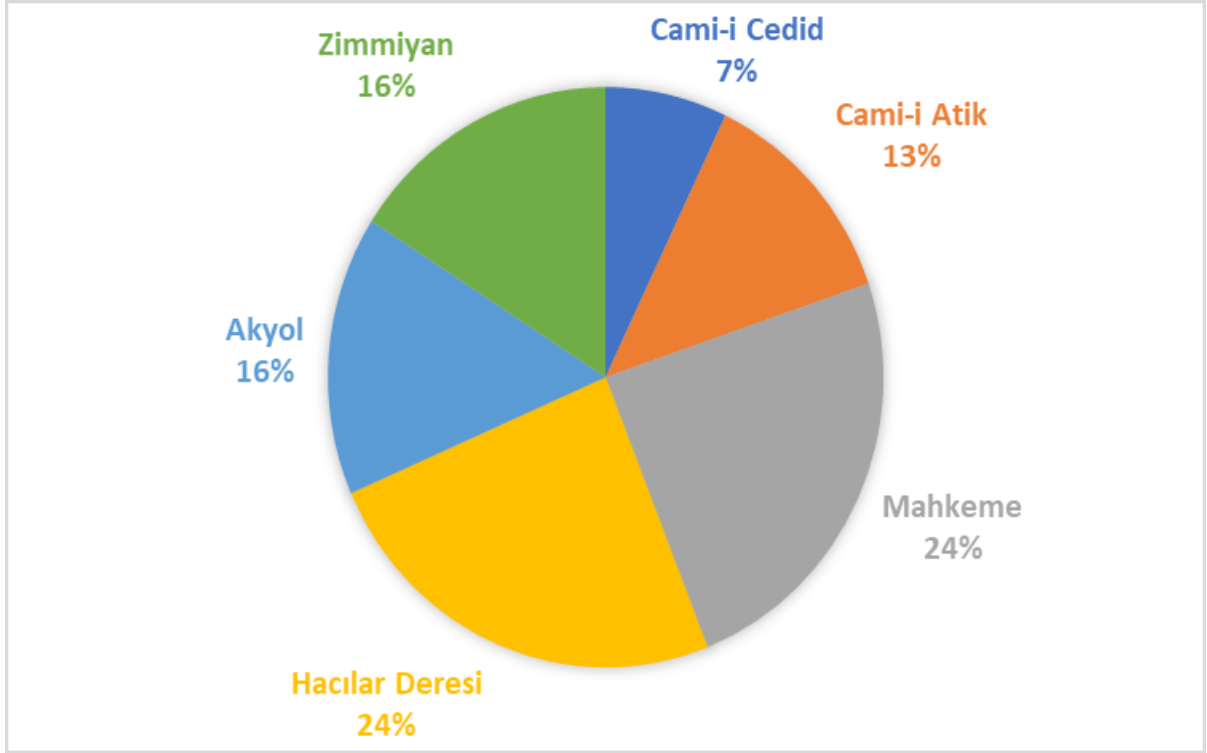
⁷¹ BOA, *D.MKF.d* 30781, s. 5. Kazaya yerleştirilen aşiret mensuplarının sayıları hakkında bkz. Gündüz, "Köyden Kasabaya: Gülşehir'in Doğuşu", s. 157.

⁷² BOA, *C.EV* 10/487.

⁷³ T. Gündüz, "Köyden Kasabaya: Gülşehir'in Doğuşu", s. 158.

⁷⁴ Tahrirlerde uygulanan hane sayısının beşle ya da nefer sayısının üçle çarpımı sonucu elde edilen tahmini nüfus verilerinden hareketle kazanın nüfusunu ortaya çıkarmak için nefer sayısı üçle çarpılmıştır. Zira kaza merkezinde 16 yaşlı ve üç dul yazılırken köylerde iki yaşlı, bir çocuk ve 28 dul kaydedilmiştir. Diğer taraftan nefer sayısı beşle çarpılırsa tahmini nüfus kaza merkezi 2.885 ve köyler 5.300 olmak üzere 8.185 olur. Ancak çıkan sonuç yüksek olduğundan çalışmada kullanılan neferin üç kişiden oluşması fikri gerçeğe yakındır, denilebilir.

Grafik 1: *Gülşehri mahallelerinin nüfus dağılımı*

Grafik 1’den anlaşıldığına ve verilen tahmini nüfus sayılarına göre merkez mahalleleri içerisinde % 24’er orana sahip olan Hacılar Deresi ile Mahkeme en kalabalık nüfusu barındırmaktaydı.

Gülşehri’nin yeni sakinleri iki gruptan oluşmaktaydı. Birincisi Zimmiyan Mahallesi’ni oluşturan gayrimüslimlerdi. İlk tahrirlerde görülmeyen zimmiler buraya çevre köylerden ve muhtemelen köydeki imar faaliyetleri esnasında gelmişlerdir.⁷⁵ İkinci grup ise konar-göçer Türkmen aşiretlerine mensup reayadır. Burada göçebelerin geçim kaynaklarının sıkıntıya düşmesinin de etkili olduğu unutulmamalıdır. Gülşehri’ne yerleşen aşiretlerden voyvodalar vergi talep etmeye başlayıp, vergi vermeyenlerin Rakka’ya iskân edileceği tehdidi üzerine merkezi hükümet aşiretlerin lehine meseleyi çözmüştür.⁷⁶

Cami-i Cedid, genelde vakıf görevlilerin oturduğu bir mahalleydi. 41 nefer kaydedilen mahallenin 23 neferi vakıf görevlisi, 14 neferi derbendciydi. Mahalledeki bireylerin temel geçimi vakıf ile derbendcilik idi. Bu bakımdan mahallenin kazanın iktisadi yapısına üretim noktasında bir katkısının olmadığı söylenebilir. Toplam 73 nefer yazılan Cami-i Atik Mahallesi’nde 46 derbendci ile 14 aşiret mensubu bulunmaktaydı. Mahkeme Mahallesi’nde 140 nefer vardı. 121 nefer aşiret mensubunun yaşadığı mahallede 12 nefer reaya statüsündeydi. Mahallenin yeni kurulduğu hem aşiret mensubu sayısından hem de mahallenin adını mahkeme binasından almasından anlaşılmaktadır. Zira yeni kaza olan bir yerde mahkeme binası da yeni oluşturulmalıydı. Hacılar Mahallesi, 141 neferden müteşekkil olmakla birlikte bunun 119’u aşiret mensubu ve 16’sı reaya statüsündeydi. Bu mahalle de yeni kurulmuştu. 90 neferin kayıtlı olduğu Akyol Mahallesi’nde 65 aşiret mensubu ve 12 reaya vardı. Gayrimüslimlerin oturduğu ve diğerlerinden bu yönüyle farklı olan Zimmiyan Mahallesi ise 76 nefer reaya ile 16 nefer amelmânededen oluşmaktaydı. Kaza merkezinin genel görüntüsü ise 577 neferin 319’u aşiret

⁷⁵ T. Gündüz, “Köyden Kasabaya: Gülşehir’in Doğuşu”, s. 155-156.

⁷⁶ T. Gündüz, “Köyden Kasabaya: Gülşehir’in Doğuşu”, s. 156.

mensubu, 116'sı reaya, 60'ı derbendci, 20'si sâdât, 16'sı amelmânde ve 28'i vakıf görevlileriydi.⁷⁷

2.2. Kazanın Köyleri

Kaza merkezi yanında kazaya bağlı köyler de önemli oranda nüfus barındırmaktaydı. 31 nefer olan Sivasa köyü, kuloğlu ve reaya ağırlıklıydı.⁷⁸ Göstesin 38 neferin kayıtlı olduğu bir köydü. Şam Bayadı'ndan iki, bir perakende, bir Harmandalı, bir Zile ve bir Karacakürd Aşireti'nden nefer vardı. Ayrıca üç Avşar yazılmıştır.⁷⁹ Abdurrahman bin Halil köyde imamdı. Bu görevlinin varlığı köyde bir ibadethane olduğuna işaret etmektedir.⁸⁰ İncelenilen deftere göre Göstesin, Tatsun, Tekke Çiftliği, Bolazi, Musahacılı, Avrana Mahallesi, Sipahi Mahallesi ve Göynük'te imam ve hatiplerin olduğu anlaşılmaktadır.⁸¹ 25 neferin olduğu Tatsun köyünde, Mustafa bin Ömer zuama, Mustafa bin Bekir seyyah, Memiş bin Bekir hatip, Molla Mehmed bin Osman hatip olarak yazılmıştır.⁸² Bu bilgiler köyde bir cami olduğunu ve burada cuma namazının kılındığını ortaya koymaktadır.

Orhanlı köyünde 26 nefer yazılmıştır.⁸³ 27 nefer olan Ediği köyü avarızları karşılığında derbendci olarak kaydedilmiştir. Bu neferlerin 19'u derbendciydi.⁸⁴ Şam Bayadı Aşireti'nden Ediği köyünde, el-Hac Ali'nin yeniden yaptırarak minber koydurduğu camiye 14 Mart 1830'da, imam ve hatip olarak Ali bin Hasan atanmıştır.⁸⁵ Çiftlik-i Kebir ya da Tekke Çiftliği adlarıyla anılan köy ise 41 neferden oluşmuştur.⁸⁶ Tekke Çiftliği köyündeki caminin bir akçe ile imam ve hatibi olan Ahmed bin İbrahim ölünce kardeşi Yusuf, 16 Eylül 1793 tarihinde atanmıştır.⁸⁷ Eğriköy ise 39 neferdi. Köyde iki seyyah vardı.⁸⁸ Eğriköy'de Hacı Abdullah'ın yaptırdığı camide yarım akçeyle imam olan Mustafa'ya yeni beratı 5 Ocak 1792 tarihinde verilmiştir.⁸⁹ Bolazi diğer adıyla Madezi köyü 65 neferden meydana gelmiştir. Bunlar arasında iki demirci dikkati çekmektedir. Ayrıca İbrahim bin Mehmed, Mehmed bin Bekir ve Hüseyin Efendi bin Abdurrahman imam olarak yazılmıştır. Bu görevliler, köyde cami olduğunu göstermektedir. Bunun yanında Evlün Tekkesi'nde İsmail bin Süleyman zaviyedar olarak görev yapmıştır. Buradan köyde bir tekke olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁰ Niğde sancağı alaybeyinin timarı mezzarlarından Kulyazı mezzarası da köy sınırları içerisindeydi. Madezi köyündeki Hüseyin bin Mehmed'in yeniden yaptırdığı caminin imam ve hatibi baninin oğlu Abdurrahman bin Hüseyin'e, Mayıs 1797'de görev verilmiştir. Abdurrahman ölünce oğlu Mehmed Emin 14 Nisan 1834 tarihinde görevleri yerine getirmiştir.⁹¹ Köyde el-Hac Ali'nin yaptırdığı bir mektep vardı. Mektebin muallim-i sıbyanı olan Seyyid Mehmed'in beratı olmadığından 1811 yılında berat verilmiştir.⁹² Mustafa Beyli ile Eyneçik köyünde 25 nefer yazılmıştır. Eyneçik köyü

⁷⁷ Tablo 3.

⁷⁸ Tablo 5. Komşu köyler arasında çeşitli sıkıntılar olabilirdi. Nitekim Göstesin ve Sivasa köyleri arasında su konusunda anlaşmazlık olmuştur. İki gün Sivasa ve iki gün Göstesin ahalisinin tarlalarını sulamasını içeren hüccetle sorun çözülmüştür. BOA, D.MKF.d 30781, s. 13.

⁷⁹ BOA, D.MKF.d 30781, s. 13-14.

⁸⁰ BOA, D.MKF.d 30781, s. 13.

⁸¹ Tablo 5.

⁸² BOA, D.MKF.d 30781, s. 14.

⁸³ BOA, D.MKF.d 30781, s. 14-15.

⁸⁴ BOA, D.MKF.d 30781, s. 15.

⁸⁵ VGMA, HD 550, s. 205.

⁸⁶ BOA, D.MKF.d 30781, s. 16.

⁸⁷ VGMA, HD 551, s. 90.

⁸⁸ BOA, D.MKF.d 30781, s. 16.

⁸⁹ VGMA, HD 551, s. 90.

⁹⁰ BOA, D.MKF.d 30781, s. 18.

⁹¹ VGMA, HD 544, s. 212; VGMA, HD 550, s. 205. Bolazi köyünde Toğanlı Aşireti'nden altı ve Pehlivanlı Aşireti'nden bir nefer vardı. BOA, C.EV 449/22733 lef 7.

⁹² VGMA, HD 566, s. 108.

arazisini Akçaşar köyü ahalisi ziraat etmekteydi.⁹³ Mustafa Beyli köyünde İbrahim Ağa'nın yaptırdığı mescidin ücretsiz imamı olan Mustafa'nın ölümü üzerine Ocak 1827'de imamlığa oğlu Osman getirilmiştir.⁹⁴ Musahacılı ve Osman Fakihli köyü 35 neferden oluşmaktaydı. Osman bin Abdullah hatip ve Ali bin Ahmed ferraştı. Köydeki ibadethanede cuma namazı kılındığı anlaşılmaktadır.⁹⁵ Musahacılı köyünde Hacı Ali tarafından yaptırılan caminin ücretsiz imam ve hatibi olan Ali ölünce yerine oğlu Ahmed, Mayıs 1785'te atanmıştır.⁹⁶

Avrana, Cedit, Cami-i Kebir ve Şeyhlü mahallelerinden oluşan Seniliüyük köyünde 222 nefer vardı. Avrana Mahallesi'nde İbrahim bin Süleyman imamdı. Cami-i Kebir Mahallesi'nden Ali bin Hüseyin imam ve hatip olarak yazılmıştır. Mahalleye; aşiretlerden iki nefer Toğanlı, bir nefer Şam Bayadı ve beş nefer Baba İlyaslı yerleşmiştir.⁹⁷ Şeyhlü Mahallesi ise 45 neferdi.⁹⁸ Avranaköy'de Ali Kethüdazade Mustafa Ağa'nın yeniden yaptırdığı camiye imam ve hatip gerekli olduğundan Mustafa ücretsiz olarak atanmıştır. 1815 yılında ölümü üzerine ise oğlu Mehmed getirilmiştir.⁹⁹ Aynı köyde bulunan Hacı Yusuf Mescidi camiye uzak olduğundan vakit namazlarını kılmak için 11 Eylül 1833 tarihinde Seyyid Osman imam olarak atanmıştır.¹⁰⁰

Sinason köyü; Şeyh Ali, Sipahi, Çavuşlu, Lüle, Kavde ve Çakracı mahallelerinden oluşuyordu. Köy, önceden tahrir olunmuştur. Buna göre köyün çoğunun askerî olması nedeniyle reayası azdı. Bu nedenle üzerlerine yazılı olan 28 avarız ve nüzulhanesinden 297,5 kuruş 35 akçeyi vermeyi taahhüt etmişlerdi.¹⁰¹ Şeyh Ali Mahallesi'nden Uzun Mehmed bin Mustafa alemdar ve Sipahi Mahallesi'nden Abdurrahman Efendi ile Osman Efendi bin Abdurrahman imam olarak yazılmışlardı. İki mahallede de mahallenin çoğunluğunu yeniçeriler oluşturmaktaydı. Yine Çavuşlu Mahallesi'nde 49 nefer yeniçeri vardı. Lüle Mahallesi, 61 neferdi. Anastas veled-i Afdad keşiş olarak yazılmıştır. Mahallenin tamamı gayrimüslimlerden oluşmuştur. Yine tamamı gayrimüslim olan Cedit Mahallesi'nden ise Yorgi veled-i Bevan keşişti. Tamamı gayrimüslim olan Çakracı Mahallesi'nde ise Apostol veled-i Nikola keşiş olarak görev yapmıştır.¹⁰² Köyün maktu olarak ödeyeceği miktar 32.760 akçe karşılığı 297,5 kuruş 35 akçeydi. Ancak ya hesap yanlış yapılmış ya da kuvvetle muhtemel 110 akçe bir kuruş kabul edilmiştir.¹⁰³ Sinason köyü Sipahi Mahallesi'nde el-Hac Yunus Camii'nin 7 Ocak 1794 tarihinde imam ve hatibi Osman'dı. Osman'ın yerine gelen oğlu Ahmed'in ölümü üzerine ise 1831 yılında görevler, müstereken verilmiştir.¹⁰⁴ Sinason köyü Şeyh Ali Mahallesi'ndeki mescide köy ahalisi minber koydurmuştur. Mart 1799'da hitabete Halil atanmıştır. Hatip Halil bin Hacı Ahmed'in ölümü üzerine 1819 yılında ise Mehmed bin İsmail göreve getirilmiştir.¹⁰⁵

Göynük köyü ise 39 neferden oluşmaktaydı. Abdullah bin İbrahim bölükbaşı idi. Ahmed bin Ali ile Ömer bin Hasan imamdı.¹⁰⁶ Göynük köyünde Hacı Musa Ağa tarafından yaptırılan caminin imam ve hatibi olan Halil bin Ali'nin beratı olmadığından 4 Haziran 1808 tarihinde berat verilmiştir.¹⁰⁷ Avrana ile Hisarcık Ceviz Çayırı 28 neferden oluşurken Hüseyin bin

⁹³ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 18.

⁹⁴ VGMA, *HD 549*, s. 221.

⁹⁵ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 19.

⁹⁶ VGMA, *HD 547*, s. 197.

⁹⁷ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 21.

⁹⁸ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 22.

⁹⁹ VGMA, *HD 566*, s. 108; VGMA, *HD 546*, s. 244.

¹⁰⁰ VGMA, *HD 550*, s. 205.

¹⁰¹ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 22.

¹⁰² BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 22-25; Tablo 5.

¹⁰³ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 26.

¹⁰⁴ VGMA, *HD 551*, s. 90; VGMA, *HD 550*, s. 205.

¹⁰⁵ VGMA, *HD 544*, s. 212; VGMA, *HD 546*, s. 244.

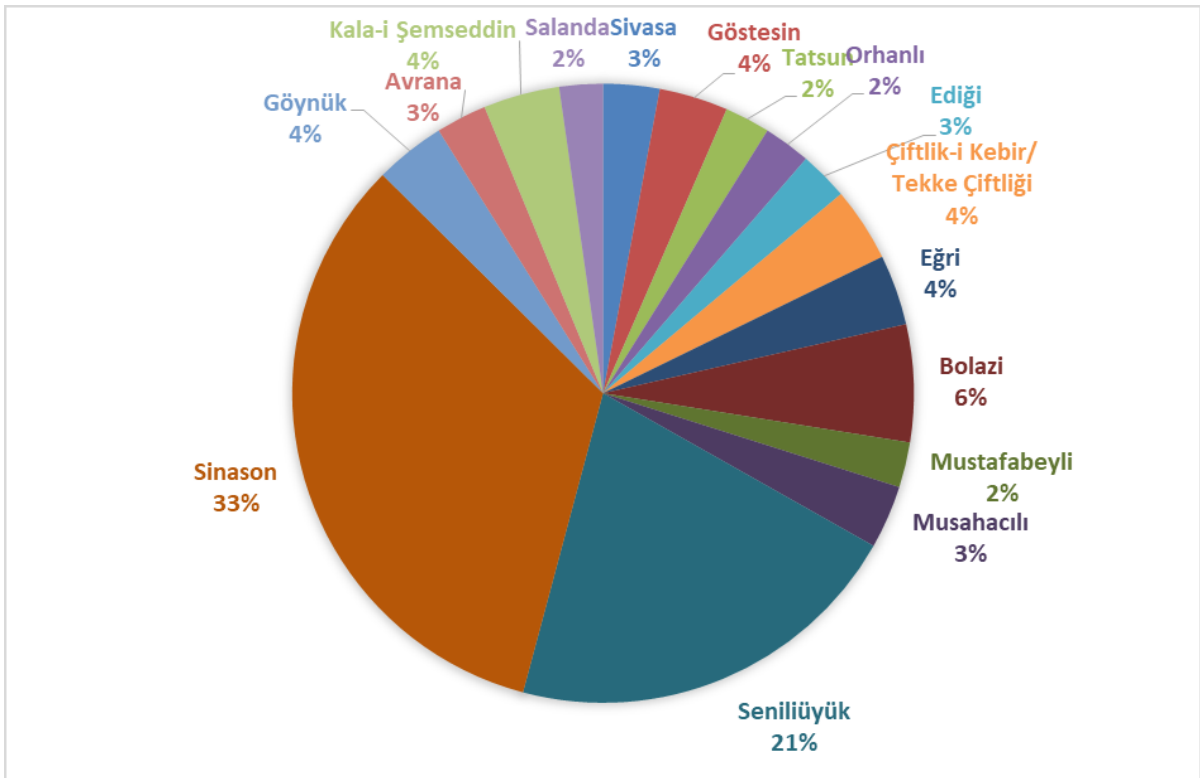
¹⁰⁶ BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 26.

¹⁰⁷ VGMA, *HD 545*, s. 260.

İbrahim bölükbaşı idi.¹⁰⁸ Kal'a-i Şemseddin diğer adıyla Karafakihli köyü, 26 nefer ile Ulukışla sakinlerinden yazılan 16 kişi olmak üzere toplam 42 neferdi.¹⁰⁹ Kalacikkaya köyü ise Şemseddin köyüne bağlı yerlendendi. Burası boş ve harap olduğundan Sarılar köyü, Kayseri kazası toprağıdır diyerek ziraat etmiştir. Şemseddin köyü ahalisine vermediler diye haber verilmiştir. Tahrirde köyün sınırları da belirlenmiştir. Yazı Harafe köyü ile bazı mezzalar Hacı Bektaş Veli Vakfı'na 3.300 akçe verirdi. Yine bu köyde Boynuyoğunlu Cemaati'nden 62 kişi kayıtlıydı. Bunlar 100 seneden fazla zamandır bu köyde ikamet ediyordu. Vergilerini voyvodalarına teslim ediyorlardı.¹¹⁰ Yine Karakaya köyü, Hacı Bektaş Zaviyesi Vakfı'nın malikânesiydi ve 1.800 akçe verirdi. Köy boş ve harap olduğu için burayı Boynuyoğunlu Cemaati yaylak olarak kullanıp öşrünü vakfa verirdi. Kışın ise bunlar Yazı Harafe'de otururlardı.¹¹¹ Salanda köyü ise 24 neferden müteşekkildi.¹¹²

Grafik 2: Arabsun/Gülşehri kazası köylerinin nüfus dağılımı

Grafik 2'de görüldüğü üzere köyler arasında en kalabalık nüfus % 33'lük oranla Sinason köyündedir. % 21 orana sahip olan Seniliüyük ise en kalabalık ikinci köydür. Bu iki yerleşim yeri, kazaya bağlı köylerdeki toplam nüfusun % 54'ünü, başka bir deyişle köy nüfusunun yarından fazlasını barındırmakta olup diğerlerine nazaran daha kalabalıktır. Tablo 5a/b'deki verilere göre köylerin tahmini nüfusu 3.180'di. Kaza merkezinin tahmini nüfusunun 1.731 olduğu hatırlanırsa kazanın toplam nüfusunun 4.911 civarında olduğu söylenebilir. Toplam nüfusun % 65'inin köylerde oturduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu oranlar 1781 yılına aittir. Zira

¹⁰⁸ BOA, D.MKF.d 30781, s. 27.

¹⁰⁹ BOA, D.MKF.d 30781, s. 28.

¹¹⁰ BOA, D.MKF.d 30781, s. 29.

¹¹¹ BOA, D.MKF.d 30781, s. 30. Malikâne olarak Hacı Bektaş Veli Vakfı uhdesinde olan Kırşehir sancağı Hacı Bektaş nahiyesindeki Yazı Harafe köyü, Cemal Hacı Üyüğü mezzarası, Çukur Ağıl mezzarası, Eğri Tam mezzarası ve ... Hacı mezzarası ile Kala-ı Karakaya köyü, 26 Ocak 1781'de, Arabsun kazasına bağlanmıştır. BOA, D.MKF.d 30781, s. 39-40.

¹¹² BOA, D.MKF.d 30781, s. 31.

yeni oluşturulan kazanın hızlı bir şekilde göç aldığı ve idari anlamda değişiklikler olduğu unutulmamalıdır. Nitekim kaza olduktan sonra da bağlanan köyler olmuştur.

2.3. Ekonomik Durum ve Avarız

Kazada toplam 1.284 nefer yazılmıştır. Bunların 754'ü sâdât, derbendci, imam ve hatipti. 79 neferi derbendci ve 451 neferi reaya idi. Kazanın köylerinin 28 hanesi üzerine 15 hane daha eklenmiş 43 hane, bir rub ve bir sümün olarak avarızhanesi belirlenmiştir.¹¹³ Sâdât, askerî, muaf, derbendci ile aşiretler ve maktu olan Sinason haricinde kaza ve köylerinin kadimî 28 hane, bir rub ve bir sümün hissesi üzerine yeni tahrirle 15 hane eklenmiştir. Mevkufat'a kayıt olunduktan sonra Başmuhasebe, Haremeyn ve Defterhane'ye başka ve vakıf mütevellisi tarafına başka suretlerinin verilmesi 19 Kasım 1781 tarihinde emredilmiştir.¹¹⁴

23 Ocak 1781 tarihinde Niğde sancağı Develü nahiyesinden Madezi, Mustafabeyli ve Senilihüyük; aynı sancağa bağlı Karahisar nahiyesinden Musahacılı, Çiftlik, Eğriköy ve Orhanlı; yine aynı sancaktan Ürgüp nahiyesine bağlı Sinason adlı köyler yeni oluşturulan Gülşehri kazasına bağlanmıştır. Yine Aksaray sancağı Eyübili nahiyesinden Dadasın, Sivasa ve Göstesin; Kırşehir sancağı Hacıbektaş nahiyesinden Ortaköy, Göynük ve Salanda ile Ediği, Süleymanlı-i Kebir kazasından Kalecikkaya ve Kal'a-i Şemseddin de kazanın köylerine eklenmiştir.¹¹⁵ Elde bulunan iki defterdeki kayıtlara göre köylerin adlarında ve bağlı oldukları kazalarda farklılıklar olduğu görülmektedir. Fakat defterlerde verilen avarızhane miktarları aynıdır. 26 Ocak 1781 tarihinde Arabsun/Gülşehri kazasına bağlanan köylerin verildiği Tablo 2'deki defter¹¹⁶ ile diğer defter arasında¹¹⁷ şu farklılıklar dikkat çekmektedir. Bolazi, Mustafabeyli-Eynecik, Musahacılı-Osman Fakihli, Çiftlik, Eğriköy ve Orhanlı köyleri Karahisar-ı Yahyalı kazasına ve Sinason köyü Kayseri sancağı Nevşehir kazasına bağlı gösterilmiştir.

Tablo 4'te verilen avarızhane hesaplarında 43 hane verilirken hesaplamada 53 hane çıkmaktadır. Tablo 2'deki veriler başka yerlerden yeni kaza olan Gülşehri'ne bağlanan yerleri göstermektedir. Ancak yeni kazanın avarız hesabında da bu kayıtlar dikkate alınmıştır. İki avarız kaydı arasındaki farklılık Kalecikkaya köyüne bir hane yazılmışken kazanın yeni tahririnde hane yazılmamıştır. Yine Ediği köyüne bir hane yazılırken incelenilen defterde avarızhane yazılmamıştır. İncelenilen defterde, boş ve harap olan Kalecikkaya köyünü Sarılar köyü ahalisinin ziraat ettiği belirtilmiştir.¹¹⁸

Tablo 3'te görüleceği üzere Cami-i Cedid ile Cami-i Atik mahallelerinde reaya mevcut değildir. Bu nedenle avarızhane yazılmamıştır. Tabloda belirtilen dört mahalleye Akyol ve Zimmiyan mahalleleri de dâhil olmalıdır. 53 haneden bunlara ait 11 hane düşülünce geriye 42 hane, bir rub ve bir sümün avarızhane kalmaktadır. Bu hesaba göre ise avarızhane sayısı bir hane eksiktir. Ancak 18 nefer yazılan Ediği köyünün bir hane olduğu görülmektedir. Bu sayı da eklenince avarızhane sayısı tutmaktadır. Zira 451 olarak verilen nefer sayısı Akyol ve Zimmiyan mahalleleri ile aşiretler hesaba katılmazsa tutmaktadır. 13 Kasım 1781 tarihinde Arabsun/Gülşehri kazasının avarızhane sayısı 27,275'tir. Toplam 13.910 akçe yazılmıştır.¹¹⁹ Dolayısıyla bu tarihte bir haneye 510 akçe düşmüştür. Aynı oranda avarızhaneye, hane başına 660 akçeden 18.068 akçe nüzul kaydedilmiştir. Bedel-i güherçile için 16 haneye, hane başına

¹¹³ BOA, D.MKF.d 30781, s. 31.

¹¹⁴ BOA, D.MKF.d 30781, s. 32.

¹¹⁵ BOA, C. DH 346/17261; Tablo 2.

¹¹⁶ BOA, D.MKF.d 30781, s. 38-39.

¹¹⁷ BOA, C. DH 346/17261.

¹¹⁸ BOA, D.MKF.d 30781, s. 49; Tablo 4.

¹¹⁹ Ancak avarızhane sayısı 27,375'tir. Bu orana göre 13.961,25 akçe tahsil edilmesi gerekirdi. Nitekim nüzul hesabında bu oran kullanılmıştır.

1.274 akçe olmak üzere 20.384 akçe yazılmıştır.¹²⁰ Tahrir defterinde reaya olarak yazılan Müslüman ve gayrimüslimler avarızı ödemişlerdi. 116 reaya ve yedi nîm¹²¹ kaza merkezinde, 320 reaya ile 20 nîm köylerde kaydedilmiştir. Bu rakamlar yaklaşık olarak 449 neferi ifade etmektedir. İki demirci de hesaba katılırsa 451 nefere ulaşılmaktadır. Sinason köyündeki 212 nefer gayrimüslim ise bu toplama dâhil değildir. Zira köye düşen miktar *maktu* olarak tahsil edilmekteydi. Bu anlamda kazada derbenciler, resmî görevliler, din adamları ile dul, alîl, amelmânde ve sağır (hasta, yaşlı ve çocuk) olarak ifade edilenler vergiden muafı.¹²²

3. Sonraki Yıllarda Kaza

Arabsun kazası, idari olarak değişiklikler geçirmiştir. Nitekim 1799-1800 yılında Ankara sancağına bağlanmıştır. Çevre kazalardaki görevlilerin zulmü nedeniyle böyle bir yola başvurulmuştur.¹²³ Tekrar Niğde sancağına bağlanmasının uygun olup olmayacağı sorulunca vakfın mütevellisi Şerife Fatma Hanım, yeniden “Niğde’ye bağlanmak ahaliyi perişan eder.”, demiştir. Zira kaza, Silahdar Mehmed Paşa’nın kardeşinin isteği üzerine Ankara sancağına dâhil edilmiştir. Mütevellinin de görüşü üzerine Ankara’ya bağlı kalması, 12 Aralık 1814’te kararlaştırılmıştır. Kaza, 1831 yılında da Ankara sancağına bağlıydı.¹²⁴ 24 Temmuz 1865 tarihinde ise Arabsun, Niğde sancağına bağlı bir kazaydı.¹²⁵ İncelenen deftere sonradan eklendiği anlaşılan kayıtlardan Karahisar kazasından Dereköy ile Koçhisar kazasından Hacı İsmail, Sarı Yahşili ve Erdivan Boğazı isimli köylerin kısa süreliğine kazaya bağlandığı anlaşılmaktadır.¹²⁶

Nevşehir kazasına bağlı 44 köyden oluşan bir nahiye olan Arabsun’da, 1878 yılında, 1.168 hane olmak üzere 2.979 kişi yaşamaktaydı.¹²⁷ Aynı miktar kadın olduğu düşünüldüğünde genel nüfusun 5.958 olduğu söylenebilir. 1906 yılında, 112 dükkân, 751 hane, bir rüşdiye, Müslümanlara ait bir ve Hristiyanlara ait iki ibtidaiye mektebi, dört cami ve mescit, bir kütüphane, iki medrese, bir kilise, bir hükümet dairesi, bir belediye dairesi ve bir telgrafhane mevcuttu. *Cami-i Kebir* olarak anılan ibadethane, Karavezir demekle meşhur Silahdar Mehmed Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Bu caminin mihrabı Hacı Bektaş taşı denilen Ürgüp kazasındaki renkli ve şeffaf mermerlerden yapılmıştır. Camide eski eserlerden yekpare bir halı ve değerli iki seccade vardı.¹²⁸

Arabsun, 20. yüzyılın başlarında Niğde’ye bağlı bir kaza merkezi iken 14 Ekim 1920’de vilayet olan Aksaray’a bağlandı. 20 Mayıs 1933 tarihinde Aksaray vilayetinin ilga olunması üzerine Arabsun tekrar Niğde vilayetine bağlı bir kaza haline getirildi. 1948 yılında Arabsun

¹²⁰ BOA, C.EV 10/487; BOA, C.EV 404/20474; BOA, *Cevdet Dâhiliye (C.DH)* 3/148. Kazanın avarızı, vakfın mütevellisi vasıtasıyla toplanır ve Hazine-i Amire’ye teslim edilir ya da havale olunan mahallere gönderilirdi. BOA, C.EV 10/487. Vergi hususunda Arabsun kazasına, Silistre sancağına bağlı Kozluca kazası emsal olarak verilmiştir. 30 Mart 1712 tarihli Kozluca hesabına göre kazadaki her avarızhaneden 650 akçe alınmıştır. Kozluca kazası hesabında bir kuruş, 110 akçe hesaplanmıştır. 18,25 avarızhanesi olan Kozluca kazası, 107,5 kuruş avarız ödemiştir. BOA, C.DH 346/17261 lef 2.

¹²¹ Yarım anlamına gelen nîm, reyanın ödeyeceği verginin yarısını ödeyecekler için kullanılmıştır.

¹²² Tablo 3; Tablo 4; Tablo 5.

¹²³ Ahaliye zulüm fazla vergi talebi, kendi vergi grubunda olduğu iddiası veya bağlı yerlerin serbestiyetine müdahale şeklinde olabiliyordu.

¹²⁴ BOA, HAT 1301/50667; BOA, HAT 1301/50668; BOA, HAT 538/26492.

¹²⁵ BOA, MVL 478/79.

¹²⁶ BOA, D.MKF.d 30781, s. 49.

¹²⁷ *Konya Vilâyeti Salnamesi (KVS)*, Def’a 11, 1295, s. 157. Kazanın idari yapısı hakkında bkz. Gülin Erdem Öztürk, “19 ve 20. Yüzyıllarda Niğde Sancağı’nın İdari Taksimati”, *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine*, Edit. Musa Şaşmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, ss. 69-81. Kazaya gelen seyyahların notları için bkz. Meliha Karakaya, “Seyahatnamelerde Nevşehir”, *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine*, Edit. Musa Şaşmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, ss. 27-68.

¹²⁸ *KVS* 29, 1322, s. 335-336.

adı yerine Gülşehir ismi resmiyet kazandı. 30 Haziran 1954 tarihinde ise Gülşehir, yeni vilayet olan Nevşehir'e bağlandı.¹²⁹

SONUÇ

Tahrir yapılırken kaza merkezindeki mahallelerden başlanmış sonrasında köyler yazılmıştır. Köyler yazıldıktan sonra kazaya ilhak edilen yerleşim yerlerine değinilmiştir. Muharrir, mübaşir ve kadıdan oluşan ekibe tahriri yapılan yerin ileri gelenleri de eşlik etmiştir. Zira yerleşim yerlerinin hududunu ve gelirlerini en iyi bilenler onlardı. Aynı zamanda böyle bir ekip kurularak otokontrol da sağlanmıştır. Merkez, taşra ve yerleşim yerinin ileri gelenlerinden oluşan heyet, bu işlemin usulüne uygun, kanuna mutabık ve yöreye göre yapılmasını da temin etmiştir. Merkezdən gelenler tahririn yapılışını, kadı kanunlara uygun ve adil yapılmasını, köylüler de gelirlerin ve hudutların doğru kaydedilmesini temsil etmişlerdir. Bu bakımdan tahririn yazımında görev alanlar rastgele seçilmemişlerdi. Bu kişiler geçmiş tecrübelere dayanılarak bilinçli şekilde oluşturulmuşlardı.

İncelenen defterde köylerin sınırları belirlenmiştir. Sınırlar belirlenirken “akar-bakar”a göre çay, ırmak, tepe ve dağ takip edilmiştir. Bunların yanında taşlar, mezarlar hatta söğütler gibi belirleyici unsurlar da kullanılmıştır. Köylerde yaşayan reayanın bir kısmı vakfa diğerleri miriye bağlıydı. Dolayısıyla vergilerini vakfa ya da sipahiye verirlerdi. Derbendci kaydedilen merkezdeki mahalleler ise vergiden muaftı. Bir köyün tahririni yapan heyet, bir ile sekiz gün arasında bir sonraki köyün yazımını yapmıştır. Bu zaman farklılığında köylerin merkeze uzaklığının etkisi olmalıdır.

Köylerin sınırları çizilirken hisar, kale, viran ve ören gibi isimlerin kullanılması eskiden buralarda yerleşim olduğunu ve terk edildiğini göstermektedir. Hudutları belirlerken kullanılan isimlerin Uludere gibi iki isimden oluşması dikkat çekicidir. Sınırların bu şekilde belirlenmesiyle köylüler arasında çıkacak anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak amaçlanmıştır. Zira bir köye ait otlak veya mera gibi alanlar belirlenmiş ve çıkacak anlaşmazlıklarda başvurulacak bir tahrir oluşmuştur. Genelde sınırların su yolunu takip ettiği ve belirgin özelliklere sahip alanların sınır kabul edildiği görülmektedir.

Çalışmadan çıkarılan sonuçlardan birisi de bir köyün kazaya dönüşmesinin hangi şartlar altında olduğudur. Zira küçük bir köy olan Arabsun'un kazaya dönüştürülmesi dikkat çekicidir. Tabii ki en mühim neden, Arabsunlu olan Karavezir Mehmed Paşa'dır. Daha da önemlisi onun sadrazam olmasıdır. Doğduğu yerle ilişkisini kesmemiş ve köyüne vakıflar kurmuştur. Osmanlı vakıf sisteminin, yerleşim birimlerin mamur hale getirilmesi ve geliştirilmesi, Arabsun kazası örneğinde de kendini göstermiştir. Mehmed Paşa'nın kurduğu vakıfların faaliyetleri sayesinde kaza merkezinde inşa edilen büyük külliye ve bunların idaresi, Arabsun'u köy konumundan çıkararak kaza haline getiren en önemli faktörlerden birisidir. Arabsun'un kaza olmasıyla birlikte çok sayıda nüfusun iskânına açılmıştır. Bu sayede kaza merkezi nüfusu gözle görülür oranda artarken, aşiretlerin iskânının gerçekleşmesine de imkân sağlamıştır. Ayrıca Nevşehir, Kayseri, Aksaray, Niğde gibi yerlere bağlı birçok köy kendisine bağlanmış, dolayısıyla kazanın nüfusu da ciddi bir artış göstermiştir. Sonrasında Divanıhümayun'dan karar çıkması, kadı atanması ve tahririn yapılması gibi konular ise köyden kazaya geçişin son rütuşları ya da malumun ilanındır, denilebilir.

İncelenen defter, Gülşehri'nde Müslüman olmayanların ayrı mahallede oturduğunu göstermiştir. Deftere kaydedilen neferler mahalleler ve köylere göre yazılmıştır. Gülşehri mahallelerinin isimleri; ibadethaneler, dinî durum, fiziki durum ve idari durumlarla ilgilidir. Kazaya bağlı köylerin bazıları da çeşitli mahallelerden oluşmuştur. Buralarda nüfusun fazla oluşunun yanında gayrimüslimlerin ayrı mahallelerde ikamet etmek istemesinin de etkili

¹²⁹ N. Topal, “Niğde Sancağı”, s. 6-7.

olduğu anlaşılmaktadır. Köylerde ahalinin dinî yaşantısına yardımcı olan keşiş, imam ve hatip gibi görevliler de vardı. Bu anlamda köylerde bulunan camilerde cuma namazı kılınılmaktaydı. Ayrıca tekkenişin ve zaviyedar kayıtları burada iki zaviyenin varlığına işaret etmektedir.

Reaya statüsünde olanların ödediği avarız vergisinden askerî, dinî, mali hizmetlerdeki görevlilerle çalışamayacak durumda olanlar ve derbend teşkilatındakiler muaftı. İlgili yerlerin avarız kayıtları Hazine-i Amire'deki defterlerdeydi. Vergi toplanırken bu defterlerdeki kayıtlar esas alınırdı. Bahse konu defter bu anlamda önemlidir. Hem yeni oluşan kazanın envanteri çıkarılmış hem de ileride uygulanacak sistemin alt yapısı oluşturulmuş oluyordu. Ayrıca çıkacak anlaşmazlıklar da bu deftere bakılarak çözülecekti. 16. yüzyıl tahrir defterleri ile incelenilen defter arasında uzun zaman aralığı olması ve şartların değişmesi gibi durumlar dikkate alınarak yazım işleminin nasıl yapıldığına dair veriler de dikkati çekmektedir.

İncelenen defterde bir avarızhanenin kaç gerçek haneden oluştuğu belirtilmemiştir. Bazı verilere göre kaza merkezinde yaklaşık sekiz gerçek hanenin bir avarızhane teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Köylerde ise çok farklı rakamlar mevcuttur. Bunun nedeni köylerin farklı kazalardan bağlanması ve eski oranların aynen alınması olmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Sultan Mehmed IV (AE.SMMD.IV.): 5/471.

Bâb-ı Asaî Ruus Kalemi Defterleri (A.RSK.d): 1601.

Bâb-ı Defterî Mevkufat Kalemi Defterleri (D.MKF.d): 30781.

Cevdet Dâhiliye (C.DH): 3/148, 346/17261, 349/17423.

Cevdet Evkâf (C.EV): 10/487, 404/20474, 449/22733, 625/31550.

Cevdet Maarif (C.MF): 13/637, 85/4250.

Cevdet Zabtiye (C.ZB): 77/3832.

Hatt-ı Hümayun (HAT): 268/15657, 272/15957, 538/26492, 1301/50667.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d): 701.

Meclis-i Vala Evrakı (MVL): 478/79.

Nüfus Defterleri (NFS.d): 1760.

Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD): 110/26.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

Hurufat Defterleri (HD): 544, 545, 546, 547, 549, 550, 551, 566.

2. Süreli Yayınlar

Konya Vilâyeti Salnamesi (KVS): 1295, Def'a 11.

Konya Vilâyeti Salnamesi (KVS): 1322 (Sene-i maliye), Def'a 29.

3. Yayımlanmış Eserler

387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) I, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu:32, Ankara 1996.

- Abanoz, Fatih, *Gülşehir'in Bir Değeri "Silahdar (Karavezir) Seyyid Mehmet Paşa" Hayatı ve Eserleri*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2013.
- Ahmed Câvid, "Hadîkatü'l-Vüzerâ Zeyli: Verd-i Mutarrâ", *Hadikat'ül-Vüzerâ ve Zeylleri Osmanlı Sadrazamları*, haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013, ss. 245-287.
- Barkan, Ömer Lütfi, "Avârız", *İA*, C. II, MEB Yayınları, Eskişehir 1997, s. 13-19.
- Buz, Ayhan, *Sokullu'dan Damat Ferit'e Osmanlı Sadrazamları*, Neden Kitap Yayınları, İstanbul 2007.
- Çiçek, Hikmet, (*Vekâyi'nüvis*) *Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi'nin II. Cildinin Metin ve Tahlili (1187-1197/1774-1783)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2018.
- Çoğalmış, Burcu, *Silahdar Seyyid Mehmet Paşa'nın Vakıfları*, Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Artvin 2017.
- Ergenç, Özer, "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle"nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine" *Osmanlı Araştırmaları*, S. 4, İstanbul 1984, ss. 69-78.
- Ertuğ, Füsün, "Anadolu'nun Önemli Yağ Bitkilerinden Ketten/Linum ve Izgın/Eruca", *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, S. 1, 1998, ss. 113-127.
- Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004.
- Gündüz, Tufan, "Köyden Kasabaya: Gülşehir'in Doğuşu", *Bozkırın Efendileri -Türkmenler Üzerine Makaleler-*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017, ss. 151-158.
- Kırzioğlu, Fahrettin, "Osmanlı Mülkî İdaresi'nde "Akar-Bakar"a Göre Sınırların Çizilmesi ve Devlet Sınırlarında "Korgan"lar, "Deliktaş"lar", *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 26, 1975, ss. 106-117.
- Korkmaz, Zeynep, *Nevşehir ve Yöresi Ağzıları Ses Bilgisi (Phonétique)*, İkinci Baskı, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1977.
- Mc Gowan, Bruce, "Osmanlı Avarız-Nüzül Teşekkülü 1600-1830", *VIII. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Ekim 1976*, C. II, Ankara 1981, ss. 1327-1331.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C. IV, (Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı*, Eren Yayınları, İstanbul 1990.
- Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hânedanlar Türkiye (1074-1990)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- Sahillioğlu, Halil, "Avârız", *DİA*, C. IV, İstanbul 1991, ss. 108-109.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Karavezir Mehmed Paşa", *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001, ss. 477-478.
- Şahin, İlhan, "Kırşehir", *DİA*, C. 25, Ankara 2002, ss. 481-485.
- Şahin, İlhan, "Mezraa", *DİA*, C. 29, Ankara 2004, ss. 546-548.
- Şahin, İlhan, "Nevşehir", *DİA*, C. 33, Ankara 2007, ss. 64-67.
- Şahin, İlhan, "Şehir (Osmanlılar'da)", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, ss. 446-449.

Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi -Târih-i Enderûn-*, C. II, haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.

Tektaş, Nazım, *Osmanlı'da İkinci Adam Saltanatı Sadrazamlar*, Çatı Kitapları, İstanbul 2009.

Topal, Nevzat, “Niğde Sancağı Merkez Kasabası Âsâr-ı ‘Atîka Defterine Göre Nevşehir ve Arapsun (Gülşehir)”, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri 16-19 Kasım 2011*, C. VI, (Editör: Adem Öger), Ankara 2012, ss. 5-34.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/2, TTK Yayınları, Ankara 1983.

Ünal, Mehmet Ali, “1646 (1056) Tarihli Harput Kazası Avârız Defteri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XII, İzmir 1997, ss. 9-73.

Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK Yayınları, Ankara 2003.

Tablo 2: Kazaya bağlanan köylerin avarızhane miktarları (23 Ocak 1781)

Köy Adı	Eski Sancağı	Eski Kazası	Avarızhanesi		
			Hane	Rub	Sümün
Çiftlik-i Kebir	Kayseri	Yahyalı	0,5		
Eğriköy	Kayseri	Yahyalı	0,5	1	
Orhanlı	Kayseri	Yahyalı	0,5	1	
Bolazi	Kayseri	Karahisar kazası Yahyalı	0,5	1	
Mustafabeyli ile Eyneçik	Kayseri	Karahisar kazası Yahyalı	1,5	1	
Musahacılu ile Osman Fakihli ¹³⁰	Kayseri	Karahisar kazası Yahyalı	1,5		
Kalecikaya	Kırşehir	Süleymanlı-i Kebir	1		
Kal’a-i Şemseddin	Kırşehir	Süleymanlı-i Kebir	0,5		
Avranaköy ile Hisarcık Ceviz	Kırşehir	Hacı Bektaş	1	1	1
Ğöynük	Kırşehir	Hacı Bektaş	1	1	
Salanda	Kırşehir	Hacı Bektaş	2	1	
Sivasa	Aksaray	Eyübili	4		
Göstesin	Aksaray	Eyübili	3		
Tatsun	Aksaray	Eyübili	3		
Seniliyüyük	Niğde	Nevşehir	6		
Ediği	Niğde	Çamardı	1		
Sinason	Niğde	Nevşehir	28 ¹³¹		

Kaynak: BOA, C. DH 346/17261.

¹³⁰ Defterde Musahacılu ile Osman Fakihli olarak yazılmıştır.

¹³¹ Sinason köyüne 32.760 akçe yani 297,5 kuruş 35 akçe maktu yazılmıştır.

Tablo 3: *Gülşehri merkez neferlerin dağılımı (1781)*

<i>Neferlerin Dağılımı</i>	Cami-i Cedid	Cami-i Atik	Mahkeme	Hacılar Deresi	Akyol	Zimmiyan	Toplam
Erbâb-ı timar		1					1
Kuloğlu	1	1	2	2	1		7
Yeniçeri		2					2
Derbend ağası		1					1
Perakende					1		1
Aşiret/Türkmen		14	121	119	65		319
Kâim-makâm-ı müteveli	1						1
Ser kayyım	1						1
Kayyım	1	2					3
İmam	3		1				4
Hatip	1						1
Müezzin	4						4
Ferraş	3	1					4
Halife-i sıbyan	1						1
Hace-i Sıbyan	1	1					2
Müftü	1						1
Nazır	1						1
Müderris	1						1
Devirhan	1						1
Bevvab	1						1
Cüzhan	1						1
Şemi asel	1						1
Kâtip		1					1
Mimar		1					1
Amelmânde						16	16
Dul	1	2					3
Sâdât	2	3	2	2	11		20
Derbendci	14	46					60
Reaya			12	16	12	76	116
Nîm		3	2	2			7
Toplam	41	79¹³²	140¹³³	141	90	92	583

¹³² Mahallede bir seyyah ile derbendde görevli olduğu düşünülen ve günlük 20 akçe ücret yazılan bir görevli vardı. Onlar toplama dâhil edilmemiştir. Defterdeki genel toplamdan altı kişi tabloda fazla çıkmıştır. Bunun nedeni erbab-ı timar, kuloğlu, mimar ve derbend ağasının derbendciler içerisinde olmalarıdır. Yine üç sadat, 14 aşiret mensubu ile vakıf görevlileri, 22 nefer yazılan askerî, sâdât ve Türkmen grubundaydı. Zira mahallede 73 nefer vardı.

¹³³ Mahallede bir seyyah ile başka bir köyden olan iki şahıs yazılmıştır. Ancak onlar toplama dâhil edilmemiştir.

Tablo 4: *Kazanın nefer ve avarızhaneleri (1781)*¹³⁴

Mahalle veya Köy Adı (Yeni Adı)	Nefer	Özelliği	Avarızhanesi		
			Hane	Rub	Sümün
Akyol Mahallesi	12	Müslüman	1,5		
Aşiretler ¹³⁵	65	Cemaat			
Zimmiyan Mahallesi	75	Gayrimüslim	9,5		
Derbenci ve aşiret hariç dört mahalle	121	Müslüman	15		
Sivasa (Gökçetoprak)	12	Müslüman	4		
Göstesin (Ovaören)	22	Müslüman	3		
Tatsun	8	Müslüman	3		
Orhanlı	11	Müslüman	0,5	1	
Ediği	18	Müslüman/derbenci			
Çiflik-i Kebir / Tekke Çiftliği	20	Müslüman	0,5		
Eğri	18	Müslüman	0,5	1	
Bolazi/Madezi	20	Müslüman	0,5	1	
Mustafabeyli ile Eyneçik	13	Müslüman	1,5	1	
Musahacılı ile Osman Fakihli	11	Müslüman	1,5		
Seniliyük	119	Müslüman	6		
Göynük	9	Müslüman	1	1	
Avranaköy ile Hisarcık Ceviz Çayırı	11	Müslüman	1	1	1
Kal'a-i Şemseddin	30	Müslüman	0,5		
Salanda (Gümüşkent)	9	Müslüman	2	1	
Toplam	451		43	1	1
Sinason (Maktu) (Mustafapaşa)		297,5 kuruş 35 akçe	28		

¹³⁴ Niğde'ye bağlı Edikli (Ediği) ve Orhanlı köyleri ile Avanos'a bağlı Göynük, Nevşehir'e bağlı Çiftlik (Çiftlik-i Kebir) ve Ürgüp'e bağlı Mazı (Madezi) köyleri bahsedilen köyler olabilir.

¹³⁵ Aşiretler arasında şunlar vardı: Esirlü 6, Toğanlu 7, Kandelü 2, Baran 2, Sabil 1, Şam Bayadı 1, Bucak 1, Küçük Salari 3, Cayan 2, Kızılkoyunlu 2, Musacalu 1, Arablu 6, Barak 26, Çağırğan 1, Ekverden 2. BOA, *D.MKF.d 30781*, s. 47. Mevkufat Kalemi halifelerinden Ali Halife'nin yaptığı sayıma göre Arabsun kazasına şu aşiretler yerleşmiştir. Cami-i Atik Mahallesi'ne Musacalu mukataasından Musacalu Aşireti'nden 12 nefer; Mahkeme Mahallesi'ne Boynuincelü mukataasından Sadıklı Aşireti'nden 9 nefer, Deliler Aşireti'nden 3 nefer, Büyük Salari Aşireti'nden 10 nefer, Karacakürd Aşireti'nden 1 nefer ve Kurutlu Aşireti'nden 4 nefer ile Bozulus mukataasından Cayan Aşireti'nden 1 nefer, Şerefli mukataasından Şerefli Aşireti'nden 4 nefer yerleşmiştir. BOA, *MAD.d 701*, s. 84. Hacılar Deresi Mahallesi'ne Boynuincelü mukataasından Küçük Salari Aşireti'nden 6 nefer, Kurutlu Aşireti'nden 4 nefer ile Bozulus mukataatından Cayan Aşireti'nden 3 nefer yazılmıştır. Akyol Mahallesi'ne ise Boynuincelü mukataasından Küçük Salari Aşireti'nden 3 nefer, Bozulus mukataasından Cayan Aşireti'nden 2 nefer, Musacalu mukataasından Musacalu Aşireti'nden 1 nefer sakindi. BOA, *MAD.d 701*, s. 85. 1845 yılında Ankara sancağı Arabsun kazasındaki Şam Bayadı Aşireti'nden 46 hane ve 134 nefer yazılmıştır. BOA, *Nüfus Defterleri (NFS.d) 1760*, s. 4-14.

Tablo 5a: 1781 yılında Gülşehri kazası köylerindeki neferlerin dağılımı

Köyler	Sivasa	Göstesin	Tatsun	Orhanlı	Ediği	Çiftlik-i Kebir (Tekke Çiftliği)	Eğri	Bolazi	Mustafabeyli	Musahacılı	Senilüyük	Avrana Mahallesi	Cedid Mahallesi	Toplam
Zaviyedar								1						1
Ferraş										1				1
Hatip			2			1				1				4
İmam		1	1					1				1		4
Tekkenişin						2								2
Keşiş														
Sâdât	4	4	2	7	3	3	3	3	4	5		11	17	66
Amelmânde								2						2
Sagîr								1						1
Dul														
Alîl							1							1
Demirci								2						2
Aşiret Mensubu		5	1			1	3	7						17
Perakende		1												1
Seyyah			1				2							3
Gayrimüslim														
Nîm				5				4				1	1	11
Reaya	11	20	8	11		19	19	24	13	11		51	32	219
Derbendci					19									19
Alemdar														
Mehter														
Sekban														
Bölükbaşı														
Yeniçeri	2					1		5	2	6		1	1	18
Kuloğlu	14	7	9	3	5	14	10	5	6	11		5	3	92
Zaim			1				1							2
Ara Toplam	31	38	25	26	27	41	39	65	25	35	[222]	70	54	476

Tablo 5b: 1781 yılında Gülşehri kazası köylerindeki neferlerin dağılımı

Köyler	Cami-i Kebir Mahallesi	Şeyhli Mahallesi	Sinason	Şeyh Ali Mahallesi	Sipahi Mahallesi	Çavuşlu Mahallesi	Lüle Mahallesi	Cedid Mahallesi	Kavde Mahallesi	Çakırcı Mahallesi	Göynük	Arvana	Kal'a-i Şemseddin	Salanda	Toplam
Zaviyedar															
Ferraş															
Hatip															
İmam	1				2						2				5
Tekkenişin															
Keşiş							1	1		1					3
Sâdât	20	3		3	2	11					5	5	6	1	56
Amelmânde															
Sagır															
Dul				2	2	3	4	8	3	4	1			1	28
Alil															
Demirci															
Aşiret Mensubu	8													1	9
Perakende															
Seyyah														1	1
Gayrimüslim							56	47	54	55					212
Nim		6		2							1				9
Reaya	19	22									10	11	30	9	102
Derbendci															
Alemdar				1											1
Mehter														1	1
Sekban												1			1
Bölükbaşı											1	1			2
Yeniçeri	1	5		22	20	49					13	2	2	2	116
Kuloğlu	4	9									6	8	4	8	39
Zaim															
Ara Toplam	53	45	^[353]	30	26	63	61	56	57	60	39	28	42	24	584
Tablo 5a/b Genel Toplam															1060

Ek 1: Gülşehri kaza merkezinin sınırlarına dair belge ve transkripsiyonu¹³⁶

“Berâ-yı hudûd ve sınır-ı nefis-i kasaba-i ‘Arabsun nâm-ı diğer Gülşehri, Nefs-i kasaba-i ‘Arabsun nâm-ı diğer Gülşehri kasabasının hudûd ve sınuru kat’ olunmak için ma’rifet-i şer’ ve cümle a’yân ve voyvoda ve kasaba-i mezbûrun müsinn ve ihtiyârlarından Kabasakal oğlu Ali Beşe ve Balcızâde Mehmed ve Veled oğlu Mehmed ve diğer Mehmed ve Emîr Hüseyin ve sâ’ir vukûf-ı nâs olanlar ile hudûd ve sınırlarının üzerine varılıp kasaba-i mezbûrdan Karaburun nâm mahalle andan Ilıca’ya varır andan Arablu nâm mahalle andan Yanıkkaya’dan Kızılırmak kenarıyla Su-ını ta’bir olunur nâm mahalle varır andan Gölboğazı’na varır andan Gürpınar nâm mahalle andan tarla içinden Alaca Kilise’ye varır andan doğru Ördek Gölü’ne andan dahi yukarı Gökbeli’ne andan sırta yukarı gelinür Nevşehir Yolu’na çıkar andan yol ile Karakuş Yuvası andan yol sıra Burunağılı nâm mahalle varır andan yol sıra Çukurharman’a varır andan dahi Doğanburnu nâm mahalle andan Hacı Ali Yeri’ne gider andan Kâfir Yolu ile Begburnu ta’bir olunur mahalle çıkar andan çay ile gider Hüsambınarı’na varır andan dahi çay sıra Karnıyarık kurbundan Üççağla varır andan Halim Çalısı ta’bir olunur mahalle andan çay sıra Ballıkaya karşusunda depeye varınca andan dahi Veziroğlu Tarlası’yla sırta andan Tavşancıl Kayası’yla İğdelik’e varır andan dahi Belen’dan ırmak sırasıyla nihâyeti Köşkeröğlu Mezârı’na nihâyet bulur hudûd ve sınuru ber-minvâl-i meşrûh kat’ olunmağla işbu mahalle şerh virildi. 8 C sene 1195.” [1 Haziran 1781].

¹³⁶ BOA, D.MKF.d 30781, s. 12.